

63.3(44кр) 62

П-40

Василь Плющ

ПРАВДА
ПРО
ХВИЛЬОВИЗМ

СПІЛКА ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ

МЮНХЕН 1954

Василь Плющ

ПРАВДА

про ХВИЛЬОВИЗМ

Обов'язковий примірник

ЧИТАЛЬНИЙ ЗАЛ № 2

Обов'язковий примірник

СПІЛКА ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ
МЮНХЕН 1954

63-3(44кр)62

П-40

ПЕРЕДМОВА

Спілка Визволення України надає великого значення боротьбі з різними комуністичними та прокомуністичними гучіями. Тому зрозуміло, що Головна Управа СВУ вважала за потрібне винести спеціальну ухвалу про хвильовизм, надруковану в Бюлетені СВУ ч. 1 (9) за січень-лютий 1954 року, а нижче подаємо працю Голови Спілки Визволення України проф. д-ра Василя Плюща присвячену цій темі.

Праця ця написана на підставі детальної аналізи творчости Миколи Хвильового, його публіцистичних виступів та на матеріялах по історії українського комунізму. Біографічні дані про М. Хвильового взяті з публікацій прихильників останнього, головно з праці О. Гана: „Трагедія Миколи Хвильового” та публікацій в пресі УРДП. Витяги з творів Хвильового взяті в лапки, приведені без жадних змін.

Маємо надію, що ця праця, базована на фактичному матеріялі, внесе в проблему хвильовизму потрібну ясність і перенесе дискусію про хвильовизм з площини демагогічних газетних статей у площину науково-ідеологічну.

Головна Управа
Спілки Визволення України

Накладом Головної Управи Спілки Визволення України
Технічний редактор А. Близнюк

Кооп. друкарня «Ціцеро», München 42, Friedbergerstr. 13.

Прикарпатський університет
ім. Василя Стефаника
БІБЛІОТЕКА
180030

РОЗДІЛ І.

Спілка Визволення України довго цілком свідомо не займала становища до того досить дивного явища, яке від певного часу ми спостерігаємо серед української еміграції і яке носить назву „хвильовизму”.

Ми не займали становища до цього явища тому, що воно не має жадного значення для справи боротьби українського народу за своє визволення і є явищем наскрізь еміграційним. На батьківщині виступ Хвильового відіграв певну роль у 20-30-их рр. біжучого століття (про що ми будемо говорити нижче). але тепер в Україні „хвильовизм” не є ані політичною, ані суспільною, ані навіть літературною течією.

Ми не втручалися в дискусію також тому, що вона вела до розбиття українських еміграційних сил, непотрібно загострювала взаємини між окремими політичними середовищами і відтягала увагу українського громадянства від більш важливих проблем, зокрема від безпосереднього нашого завдання — боротьби з російським комунізмом та імперіалізмом за визволення нашого народу і відновлення нашого незалежного державного існування.

На жаль, настирлива пропаганда Хвильового та хвильовизму представниками різних політичних середовищ на еміграції, а головно, спроби хвильовистів представити хвильовизм, як пануючу течію української думки на батьківщині в минулому й сучасному, спроби робити з Хвильового національний прапорок, примушують нас детально зупинитися над так званою проблемою хвильовизму і детально проаналізувати це явище¹).

Хвильовий був українським комуністом. Він належав до тієї, порівнюючи, невеликої купки української напівінтелігенції, яка, спостерігаючи важку боротьбу українського народу за свою національну волю і самостійне державне існування, з одного боку з мотивів „ідейних” (захоплення комуністичною ідеологією інтернаціоналізмом, візією світової революції і світової комуністичної держави), і з другого боку з мотивів чисто практичних (захоплення влади більшовиками

в Україні), перейшла під час цієї боротьби на бік московського окупанта і віддано з ним співпрацювала у справі поборення українського національно-визвольного руху. В ті часи, коли український народ та провідна верства його — українська інтелігенція — буквально спливали кров'ю в непосильній боротьбі з московським окупантом, українські комуністи зрадили свій народ, зрадили ідею національного визволення і слухняно виконували наказ „старшого брата”: топити в морі крові українську національну революцію.

Чи не було це зрадою в найгіршому розумінні цього слова? Чи не досить було такого поступовання, щоб назавжди зганьбити український комунізм або, в найліпшому разі, навіки забути ганебну поведінку, страшний злочин цієї купки українських зрадників? Але дивна річ! Через 35 років не лише відновлюються дискусії про націонал-комунізм, не лише, більш чи менш явно, пропагуються націонал-комуністичні теорії, але реальних носіїв національної зради гльорифікують, їхні постаті ставлять в один ряд з тими, хто всіма силами їх поборював, в один ряд із Симоном Петлюрою.

Трагедія цієї зради поглиблювалася ще й тим, що окупантові за всяку ціну треба було знайти відповідні своїй політиці місцеві (українські) елементи, щоб в очах світу та пригнобленого українського народу створити уявність власного українського комунізму, власної української советської влади.

Москва дуже добре розуміла, що в часи Великої Національної Революції в Україні була виключена можливість провести звичайну окупаційну операцію, що для українського народу не досить улюблених більшовиками гасел: „граб награвоване” і „бий буржуїв”, бо наш народ не мав своєї буржуазії і в своїому психологічному наставленні є прихильником власности. Москва дуже добре розуміла, що лише шляхом дезорієнтації, шляхом внесення замішання в українські народні маси та їх провідну верхівку, можна розбити народ, який боровся за свою власну волю. Роллю тих дезорієнтаторів, тих „татарських людей” мали виконати українські комуністи і не на останньому місці серед них — Микола Хвильовий.

Українські комуністи добре знали місцеві умовини, вони вели свою пропаганду рідною мовою, дехто з них недавно грав деяку роллю в Українській Національній Революції.

Хвильовий, — теперішній прапор деяких еміграційних кіл, — також покидає лави Української Національної Армії і бере активну участь не лише в боротьбі з Українським Національним Урядом, але включається в найбруднішу частину окупаційної акції, в працю ЧЕКА, яка пострілами в потилицю, масовими розстрілами цивільної людности, кров'ю, пожарищами, продотрядами душила український народ”.

Захисники Хвильового, мабуть, висунуть, як оправдання, що Хвильовий і йому подібні були фанатично захоплені ідеями „загірної комуні”, „світової пролетарської революції” та іншими подібними „високими ідеями”.

Але хто жив в роки кривавої, так званої жовтневої революції, в роки московсько-більшевицької окупації України, ті ніколи не забудуть, як у дійсности виглядали перетворені в життя інтернаціональні ідеї та загірні комуні. Ми, сучасники тих кривавих років, добре пам'ятаємо, як московський окупант нищив портрети Шевченка, звіряче руйнував „Прогресити”, розстрілював за українську мову та нахабним московським чоботом нищив будь-які прояви українського національного життя.

Хвильовий запевняв, що чує, як „по нашій республіці ходить комунa, урочисто переходить з оселі в оселю і несе щастя”, а ми бачили, як руйнувалася наша батьківщина та трупами українських патріотів вкривалася наша земля.

Важко сказати, чи це була сліпота українських комуністів та Хвильового, чи це була „реальна” політика шкурників та зрадників. Українські комуністи, на нашу думку, не могли не бачити цього московського скаженіння, вони не могли не розуміти тієї прірви, яка була між гаслами інтернаціоналізму і практикою московського імперіялізму та шовінізму.

У своїй новелі „Я” Хвильовий з граничною ясністю описав, як він разом з іншими українськими комуністами розстрілював свою Матір — Вітчизну.

Так чи інакше, але до якої моральної ницости треба дійти, щоби провідників та ідеологів цієї національної зради, людей, які (навіть заради „ідеалу майбутнього комуністичного щастя людства”) розстрілювали свою Матір-Вітчизну, — сьогодні підносити, як прапор українського народу, як прапор української визвольної боротьби.

Українська Національна Влада впала. Українська Національна Революція була задушена з активною допомогою українських комуністів-хвильових. Наступив другий етап боротьби за українську національну ідею. На місце збройної боротьби прийшов упертий захований спротив українського народу московській окупаційній владі та ідейний спротив їй з боку української інтелігенції.

Сотні тисяч українських патріотів включились у повсякденну важку боротьбу за українську духовість, українську культуру, в боротьбу проти чужої українському духові московсько-большевицької ідеології. Українське селянство відновлює вщерт зруйноване комуністами сільське господарство, українські робітники відбудовують знищені большевицькими бандитами фабрики та заводи, українські вчителі, лікарі, агрономи, інженери та науковці працюють над розвитком українського господарства та культури. Недостріляна українська інтелігенція будує українські видавництва, українську кооперацію. Головно її зусиллями відроджується Українська Автокефальна Православна Церква. Виникає величний рух Спілки Визволення України, рух, який охоплює своїм впливом десятки тисяч українських патріотів, в першу чергу українські наукові кола, опановує українські високі та середні школи, просякає в українське господарське та промислове життя. Цей рух продовжує започаткований Національною Революцією 1917-1920 років український культурний ренесанс.

Тепер певні українські середовища намагаються довести, що цей ренесанс української культури творили українські комуністи, Хвильовий та хвильовисти. Але український народ дуже добре знає, що цей ренесанс творили якраз люди, які не лише нічого спільного не мали з хвильовизмом, але навпаки, стояли до нього в різкій духовій та політичній опозиції, ті люди, яких червоний московський окупант та його українська комуністична експозитура ще не встигли були до того часу розстріляти.

Що ж у дійсності роблять у цей час українські комуністи, а серед них і ідеолог сучасних хвильовистів? Перші роки вони продовжують свою попередню зрадницьку роботу, укріплюючи окупаційну московську владу в Україні. Так біограф Хвильового О. Ган пише, що „Хвильовий працює в політвідділі якоїсь советської дивізії”, далі, „в культурно-освітньому секторі якоїсь військової установи”. Хвильовий,

як бачите, поринає в пропагандивну, а потім у літературну роботу. Трохи пізніше Хвильовий організує різні „пролетарські” письменницькі гуртки і працює над новою ідеологією українського націонал-комунізму, ідеологією, яку деякі політичні угруповання вважають сьогодні за епоху в національно-визвольному русі й за прапор для українського народу. На змісті цієї ідеології ми ще зупинимось нижче. Більш високопоставлені товариші Хвильового — українські комуністи Шумський, Еланський та інші — пробують дістатись до верхівки советського правлячого олімпу в Україні. Але первісний їх розрахунок стати на чолі українського комунізму та володіти і правити Україною (хоч би і з ласки Москви) не виправдався; їх поставили (як завжди Москва ставить своїх льокаїв) лише на треторядні позиції. Однодумець Хвильового, колишній нарком освіти УРСР Шумський на засіданні політбюро КП(б)У скаржився, між іншим — російською мовою, що „в партии господствует русский коммунист”, а сам Хвильовий в „Силуэтах” писав про губерніяльного партійного секретаря, що він кричав на всю горлянку: „що тут розвешали всяких Мазепов та Коцюбинських”, або розповідає про другого, що „проехал двести верст по Украине и не нашел мови”. Найбільш уперті українські комуністи, які, після того як зробили каїнову роботу супроти свого народу, спробували під прапорами націонал-комунізму боротися з московським комунізмом, були досить швидко викинуті з советського правлячого олімпу в Україні і в недовгому часі фізично знищені”).

Майже вся УКП схилилась перед волею Москви і включилась до відвертої її експозитури в Україні — до КП(б)У. Може, в цей час Шумський, Любченко, Еланський та Хвильовий були серед тих, які вели безкомпромісову боротьбу? Може, хоч тепер вони зрозуміли свою страшну помилку? Може, тепер побачили вони нарешті, куди завела їх московська „загірня комуна”? Може, їхні очі розкрились після голоду в Україні в рр. 1921-1922? Може, їх витверезила відповідь Комуністичного Інтернаціоналу, який став по стороні Москви? Ні, Панас Любченко вислужуючись в найдогідніший спосіб перед Москвою, нарешті досягає найвищого щабля на советській драбині в Україні, — стає головою Ради „Народних” Комісарів УРСР, Еланський теж підвищується, а Шумського вводять до складу політбюро ЦК КП(б)У. Активізується в цей час і Хвильовий, який, як ортодоксальний член КП(б)У,

в своїх літературних творах славить большевицьку революцію та очолює різні „пролетарські” письменницькі організації.

Активна „літературно-ідеологічна” діяльність Хвильового припадає, в основному, на останні роки Нової Економічної Політики (НЕП).

Поштовхом до критики офіційної ідеології московського комунізму того часу, як це можна бачити з творів Хвильового, був відступ комуністів на економічному фронті, перехід від воєнного комунізму до НЕП-у та впливи опозиційних течій всередині ВКП(б). В низці своїх творів Хвильовий починає висловлювати незадоволення тим, що комуністична партія не здійснила своїх обіцянок щодо реорганізації соціального ладу, що вона, замість поглиблювати революцію і прагнути до створення світової держави пролетаріату, — „потихесеньку та помалесеньку перетворюється на звичайного собі собирателя землі руської”.

При найбільшому бажанні в творах цього періоду не можна знайти будь-якого українського націоналізму, а навпаки знаходяться жалі письменника за тим, що не здійснені гасла „чистого” комунізму та інтернаціоналізму. У творах цього періоду Хвильовий весь час обертається навколо теми: зрада ідеалів „правдивого комунізму”. (Див. його твори „Колонії вілли”, „Санаторійна зона”, „Завулок”, „Синій листопад” тощо). Письменник настільки захоплений своєю ідеалізацією років воєнного комунізму, настільки просякнений комуністичними ідеями, що не бачить, що саме в ці роки так званої нової економічної політики, силами українського селянства та робітництва, відновлюється зруйноване господарство України, підноситься українське культурне життя та продовжується започаткований в рр. 1917-1920 ренесанс української культури, про який тепер згадують хвильовисти, як про надбання українського націонал-комунізму. **Коротко кажучи, в той час, коли український народ мав коротку передишку, яка виникла в наслідок його опору московському окупантові і повного провалу комуністичної політики в Україні, Хвильовий мріє далі про часи воєнного комунізму та тужить за тією епохою, коли Україну вогнем і мечем нахилили до комунізму.**

Основні напрямні ідеології та стремління українського народу і Хвильового в цей період були цілком протилежні. В той час, як український народ та його провідна верства ви-

користовуючи економічну поразку комунізму, прагнули до ідеологічної перемоги над окупантом і збирали свої сили для того, щоб скинути владу окупанта (створення СВУ), Хвильовий мріяв про поворот до часів воєнного комунізму, до поглиблення інтернаціоналізму та до світової революції.

Нижче, спеціально аналізуючи творчість Хвильового та його ідеологічні настановлення, ми докладніше зупинимось на проблематиці Хвильового та його світоглядних позиціях.

Після смерті Леніна, з кінцем НЕП-у, в комуністичній партії починається внутрішній розклад, виникають різні „праві” та „ліві” ухили, а головне, розпочинається шалена боротьба за владу. Ці дискусії всередині партії, про ніби шукання „найкращих шляхів до комунізму” перекидаються і в Україну.

Загострюється боротьба між прихильниками українського комунізму і комунізму загально-російського. Ця боротьба була дуже далека від інтересів українського народу, який розглядав її, як боротьбу комуністичних панів за владу. В цей час Хвильовий пише свій найбільш відомий твір „Вальдшнепи” та низку літературно-політичних памфлетів.

Якщо читати все те, що писалось і пишеться хвильовистами на еміграції, то в людей не ознайомлених з дійсною силою може зродитися уява, що хвильовизм був рушійною силою українського визвольного руху та створив епоху в українській національній революції; що Хвильовий накреслив якусь нову плідну ідеологію або був прапором для певного покоління чи (як запевняє п. Валентин Шумило) навіть для всієї підсоветської України.

Засадничі думки Хвильового, які проходять червоною ниткою через його літературні твори цього періоду та літературні памфлети, можемо звести до таких тверджень:

1) „Велика Жовтнева революція” не виправдала надій, які на неї покладав пролетаріат, зокрема українська робітничка кляса. „Велика Жовтнева революція”, згідно з образним висловом автора (Хвильового), опинилася в „раковині з калом”.

2) Керівний прошарок партії та правляча верства советської держави катастрофічно переродились, морально розклались і обміщанились. Вони використовують своє становище для власних шкурних інтересів.

3) Москва не стала центром світової революції та прогресивним чинником для інших народів, зокрема українсь-

кого, але, навпаки, стала чинником регресивним, реакційним, який зв'язує розвиток світової революції й перемогу комунізму.

4) Західня цивілізація гние і в ній гние людство. Цивілізацію цю треба перебороти в ім'я нової культури.

5) Потрібна нова революція, яка б створила передумови для здійснення справжнього комуністичного суспільства. Відкіля прийде ця революція, яка принесе нову культуру, Хвильовий чітко не вказує. Вона має прийти зі Сходу, можна думати, що саме з України, але одночасно Хвильовий натякає, що її мають принести якісь азійські народи.

Вище наведені думки ми максимально чітко скристалізували на підставі різних творів Хвильового, його памфлетів та його прилюдних виступів. В оригіналах ці думки (припустимо, з міркувань цензурних) досить поплутані.

Які нові відкриття для українського народу, для української інтелігенції, навіть вужче — для „молодої генерації”, зробив Хвильовий, виголошуючи ці думки?

Хіба не лише широкі кола української інтелігенції, але й широкі селянські та робітничі маси України не знали, що „Велика Жовтнева” не виправдає надій українського народу, що большевицькі гасла були звичайною демагогією та брехнею? Хіба український народ на своїй шкірі вже з самого початку „Великого Жовтня” не відчув реакційну імперіалістичну політику Москви? Хіба український народ не знав, не бачив, не відчував, що з себе уявляє комуністична партія і советська влада? Кому відкрив цю відкриту „Америку” Хвильовий? Він відкривав її хіба самому собі та купці запліплених комуністів.

Український народ з моменту приходу до влади большевиків, з перших днів большевицького „Жовтня”, вів завзяту, невпинну боротьбу з большевиками, московськими та своїми українськими, безкомпромісово боровся з ідеологією та політикою московського загарбника і його українських комуністичних підбріхувачів. Український народ дуже добре знав, куди його заведуть „загірні комуні” Хвильового і через це спочатку зі зброєю в руках, а потім саботажем та диверсіями й способом пасивного опору боровся з червоною Москвою та її агентурою в Україні — українськими комуністами.

Чи, може, український народ не знав, що собою становлять керівні кадри комуністичної партії та советської влади,

включаючи сюди і українських запродавців? Хіба саме не ці „кадри” розстрілювали українських робітників та селян у 1918–1921 роках? Хіба український народ не знав, що коли мільйони його синів умирали з голоду в 1921–1922 та 1932–33 роках, комуністичні пани та підпанки заливалися горілкою та винами, обжиралися ковбасами та печивом? Чи, може, український народ не знав, в яких помешканнях живуть московські пани та їх українські підпанки, як вони забезпечені одягом, як вони їздять по курортах та санаторіях, які вони одержують платні?

Ні, український народ все це знав дуже добре і без Хвильового, а головне, значно раніше, ніж до цього додумалися Хвильовий та його прихильники.

Український народ від самого початку большевицької революції знав, з чим і з ким він має до діла. Йому не потрібні були запізнені відкриття Хвильового. В той час, коли Хвильовий і купка хвильовистів вели сальонові дискусії про Москву, Москва здирала з українського народу десяту шкіру, загнала майже всю українську національно активну інтелігенцію в концентраційні табори, а українське селянство почала заганяти голодом та екзекуціями в колгоспи.

Сучасні хвильовисти захоплюються тим, що Хвильовий проголосив: „Москва є центр всесоюзного міщанства” і закликав тікати від „задрипанки Москви”. Ще одне „геніяльне” відкриття „Америку”! Хіба український народ від часів Андрія Боголюбського, Івана Калити, Петра Першого та напротязі всієї своєї історії не знав дійсного обличчя Москви? Хіба геніяльний Шевченко, Леся Українка і багато інших духових та політичних провідників українського народу сотні разів не виявляли дійсного обличчя Москви та дійсної духової вартости її культури? Хвильовому та хвильовистам потрібна була московка Аглая для того, щоб розкрилися їхні очі на московську суть, але українському народові не були потрібні ці відкриття давно відкритих „Америк”!

Але, що головне, між відкриттями хвильовистів і свідомістю українського народу, навіть і в той час, була велика прірва. Тоді, коли Хвильовий і хвильовисти були розчаровані неспіхами „Великої Жовтневої” та були ображені, що вона не зробила саме їх панями українського народу, а відтиснула їх до льокайської в панському домі („в партії

господствует русский коммунист”), в той час, як вони мріяли „поглиблювати” і „поширювати” революцію, надавати їй азійського або всесвітнього розмаху, продовжували мріяти про комуністичну перебудову світу і „співали відхідну молитву Заходові”, український народ дуже добре знав, що лише шляхом знищення комунізму, шляхом повної ліквідації большевицької системи, шляхом національної революції він доб’ється своєї волі і долі. Не про „знищення Заходу” та „грандіозний азійський ренесанс”, не про „перероблення західньої культури в культуру комуністичну” мріяв український народ, а про відновлення затоптаних у бруд християнських ідеалів; за відновлення надбань світової культури та повернення людині її людського обличчя боровся і досі бореться він. Не за продовження далі соціальних експериментів, а за своє національне буття, за свою землю і волю і, в першу чергу, за свою Національну Українську Незалежну Державу боровся і продовжує боротися наш народ. Шляхи народу і шляхи хвильовистів були дуже далекі одні від одних, ба, вони були цілком протилежні.

Для об’єктивності ми мусимо відзначити, що виступ Хвильового, хоч він голосив цілком чужі українському народові ідеологічні гасла або повторював відомі істини, відіграв певну роль. З середовища самої комуністичної верхівки пролунав голос, який розкривав гнилизну панівної верстви. Комуністичні підпанки назвали своїх комуністичних панів власними іменами.

Як трапилось так, що Хвильовий, який роки слухняно виконував волю партії, славив комуну та ЧЕКА, рішився на цей крок? Знаючи його попередній життєвий шлях. його ідеологію, аналізуючи його твори та політичні виступи, ми рішуче відкидаємо версію, що Хвильовий розкався в своїх провинах, зрозумів свою зрадницьку роль перед українським народом, зрозумів всю глибину свого падіння, вирішив покінчити з минулим і перейти в лави націоналістів — „став націоналістом”, як твердить це на підставі невідомих даних п. В. Шумило.

Може, Хвильовий мав надію, що його гасла викличуть повстання в Україні, дійсний відрив України від Москви і здійснення її місянського призначення? Може, на цей час Хвильовий встиг вступити до ОУН, як на це натякають деякі емігрантські політики? Треба бути глибоко наївним, щоб припустити таку версію. Також важко припустити, щоб

Хвильовий міг вірити, що його гасла зустрінуть прихильне ставлення з боку сталінської Москви або, принаймні, скрипниківського Харкова.

Аналізуючи біографію та літературну творчість Хвильового, можна припустити, з найбільшою вірогідністю, що всі ці виступи були звичайним, типовим для Хвильового, читанням та фразерством. Може, найкраще суть Хвильового і його потягнення він схарактеризував сам у своєму творі „Вальдшнепи”, даючи, устами Аглаї, характеристику Дмитрові Карамазову — Хвильовому: „Карамазова захопила соціальна революція своїм розмахом, своїми соціальними ідеалами... В ім’я цих ідеалів він ішов на смерть... Але побачив, що з розмаху нічого не вийшло, що його комуністична партія спускається на тормозах до інтересів хитренького міщанина-середнячка. Словом, Дмитрій Карамазов прийшов до жахливої для нього думки: немає виходу. Зі своєю партією рвати не можна, бо це, мовляв, зрада не тільки партії, це зрада самому собі. І от Карамазови почали філософствувати і шукати виходу з зачарованого кола”. Можливо, що ця самохарактеристика Хвильового найкраще розкриває причини його виступу і наступного за тим, у досить швидкому часі, його каєття. Хвильовий не змінив своїх засадничих позицій, не порвав і не хотів рвати з партією й комунізмом і вже зовсім не збирався перероджуватись у націоналіста.

Але знаючи большевицько-московську дійсність, методи комуністичної революції, знаючи, як Хвильовий не раз славив ЧЕКА, ми можемо припустити, що виступ Хвильового був грандіозною провокацією. Провокацією, яка мала розкрити тисячі глибоко захованих „буржуазних націоналістів”, яка мала б витягнути на поверхню дійсних ворогів Москви. Що ця можливість не є цілком виключена, свідчать такі відомі факти:

Перш за все, советська влада завжди користувалася різноманітними провокаціями для того, щоб виявити своїх захованих або потенційних противників. Досить пригадати десятки спровокованих советською владою напіввигаданих організацій та процесів. Виступ Хвильового міг допомогти в справі виявлення прихильників СВУ та інших учасників українського національного руху. За це припущення говорить сміливість самого виступу та надання Хвильовому

пресової та клубної трибуни, запізнена та порівнюючи досить млява, на перших порах, реакція на ці виступи з боку панівної комуністичної верхівки. За це наше припущення говорять також дуже м'які, як на советські умови, заходи влади супроти самого Хвильового. Після його гострих критичних виступів його посилають лікуватися за кордон. Далеко не так м'яко поставилася влада до сотень українських патріотів, до студентської молоді та до українських культурних працівників, які виявили в цей час своє негативне ставлення до Москви. Їх заарештовано та безоглядно знищено. Дуже провокативний характер носить лист до редакції газети „Комуніст” члена КП(б)У М. Хвильового, який був надрукований 29 лютого 1928 року. Цей лист не тільки перекреслив усе те, що голосив Хвильовий перед тим, він не тільки був переповнений каяттям та самобичуванням, але містив у собі засудження власних „злочинів” та „злочинів” власних однодумців супроти ВКП(б) та КП(б)У. Ось як про це каяття М. Хвильового пише його прихильник О. Ган: — „Тяжко читати лист Хвильового. Тяжко тому, що в ньому місцями пробиваються щирі почуття. Хвильовий, за його власними словами, з жахом визнає тут слушність тверджень Андрія Хвилі, що виступив був проти нього з статтею під промовистою назвою: „Від ухилу — у прірву”. Хвильовий визнає, що він нібито втягав партію в невігідну й ганебну „сделку” з українським націоналізмом і мимоволі став рупором цього таки націоналізму. Він (Хвильовий, прим. В. П.) пише: „носієм психологічної Європи і є саме комуністична партія”. Перераховуючи всі свої „злочини”, він віддає себе на милість компартії і її центрального комітету, надоумляє своїх однодумців не повторювати його „злочинів”.

Далі О. Ган пробує пояснити й оправдати цю нову зраду Хвильового: „Тільки лютими суперечностями, що шматували душу письменника можливо, мені здається, пояснити появу листа Хвильового. Великий мистець Хвильовий викликає в собі „покаянні” почуття і живе ними кілька місяців за кордоном та після повороту на Україну”).

Що можна додати до цієї характеристики стану Хвильового за кордоном, характеристики зробленої безумовним його прихильником? Де тут переродження Хвильового в націоналіста, де тут героїка його постаті? Лише дійсно „люtimi суперечностями”, які шматували зрадника, а простіше — його психопатичністю, незрівноваженістю та безпринципо-

вістю — можна пояснити ці „покаянні почуття”, які коштували життя тисячам українських патріотів. І ця людина має бути зразком національного героя! Гльорифікатори Хвильового, мабуть, забувають, що національними героями, провідниками та „форматорами цілих поколінь” можуть бути лише люди, які мають ясну голову, тверду ідеологію та тверді принципи.

Прибічники Хвильового зазначають, що для нього не було іншого шляху та що він, рятуючи своє життя, мусів каятися і відрікатися від того, що голосив перед тим; але вони, ці прибічники, забувають, що не могли розкаятись тисячі тих справжніх українських патріотів, яких виявив своїм виступом Хвильовий та яких ЧЕКА не скерувала на лікування за кордон, а знищила в льохах своїх казематів.

Коли б переродження Хвильового в дійсного українського націоналіста мало місце, він залишився б за кордоном і в умовах вільного світу повним голосом викривав би дійсну суть московської окупації нашої батьківщини. Але він цього не зробив і повернувся в Україну та гостро засудив, як свої попередні виступи, так і всіх своїх однодумців та прихильників, тобто ще раз став зрадником своїх друзів та своїх „ідей”. Після приїзду з-за кордону Хвильовий пробує повернути собі ласку своїх панів. Як пише О. Ган: „від Хвильового вимагають творів з пролетарською та реконструктивною тематикою... Він мусить (чому властиво мусить? — прим. В. П.) писати угодні Постишевим та Косіорам твори”.

Може, він відмовляється це робити та переходить, припустімо, на іншу „не ідеологічну” працю? Ні, Хвильовий випускає збірку „Молоді шахтарі”, в якій дає позитивні образи советських людей, у рожевому світлі показує „ударників”, не шкодує темних фарб, щоб змалювати „прогульників та зривників соцбудівництва”, тобто він знову беззастережно проводить „генеральну лінію партії”. Нарешті приходить неславний кінець Хвильового. Він пускає собі в чоло кулю, яку його прибічники хочуть зарахувати також на актив свого божича.

Період стабілізації партії закінчується, сталінське політбюро зліквідувало всі „праві” та „ліві” ухили. Процесом Спілки Визволення України та ліквідацією, після процесу, сотень тисяч української інтелігенції, колективізацією та

голодом придушено будь-які зовнішні прояви українського національного спротиву. Зліквідовано також прихильників Хвильового.

Хвильовий зробив вже свою справу і може бути, за порядком прийнятим у Москві, зліквідований. Хвильовий добре знав московсько-большевицькі методи, він знав, що його хвилини пораховані. Може, він, як справжній революціонер і націоналіст, як „ідеолог” і „провідник” „молодої генерації” буде боротися до кінця та використає ще останню перед своєю смертю можливість кинути в обличчя окупанта, в обличчя „задрипанки Москви”, правдиве слово погорди і клич боротьби до кінця? Може, він скористається можливістю прилюдного виступу для того, щоб повторити свої — чи Аглаїни — твердження та зректися свого покаянного листа? Ні, дізнавшись, що заарештовано його найближчого друга Ялового, він покійно пускає собі кулю в чоло і цим нібито демонструє безвихідність боротьби українського народу з московським окупантом. **Більше того, на підставі аналізу його біографії та його передсмертного листа, ми можемо твердити, що він вмирав правовірним комуністом.** 13 травня 1933 року Хвильовий закликав до себе найближчих друзів і збирався читати уривки з свого нового роману, написаного в дусі безоговорочного славословлення комунізму та советської влади. У своєму передсмертному листі він пише: „**Вчора заарештували Ярового⁵). Це постріл у нашу генерацію. Може, це тому, що ми найщиріші комуністи**”. Проф. Ю. Бойко в своїх статтях та публічних виступах твердить, що М. Хвильовий застосовував „маскувальну фразеологію”. Але який сенс М. Хвильовому було маскуватись у свою передсмертну годину? Навіть у цей період він залишається переконаним комуністом і вмирає бардом облудної московської „загірної комуни”.

Нашим завданням не є судити Хвильового за слабодухість, за те, що він, бажаючи того чи не бажаючи, призвів до загибелі правдивих українських патріотів та деяких своїх послідовників, викрив їх дійсні думки та дійсні прагнення перед ІПУ та советською окупаційною владою. Нехай за це його судить Бог, а **український народ вже виніс свій осуд комунізму, а разом і Хвильовому.** Ми можемо зрозуміти навіть його психологічний стан, його постійне прагнення комуністичної утопії, але ми є категорічно проти того, щоб його плутану, але безсумнівно комуністичну ідео-

логію представляти, як ідеологію українського народу, і так завзято її пропагувати.

Ми категорічно проти того, щоб цю духово-хоробливу, психічно-нестійку постать виставляти, як зразок українського національного героя, як прапор української національної революції. Ми рекомендуємо хвильовистам уважно проаналізувати, як сам Хвильовий, в період свого духового просвітлення, характеризував сам себе. Устами Аглаї з „Вальдшнепів” він (Хвильовий) про свого двійника Дмитрія Карамазова пише так: „**Ти, Дмитрій Карамазов, великий боягуз і страшенно безвольна людина... Ти, Дмитрій Карамазов, страшенно самовпевнена людина, але в той же час ти ніколи не довіряєш своїм силам... Ти, Дмитрій Карамазов, вклоняєшся перед культурою, але в той же час ти, Дмитрій Карамазов, страшений невідглас. Словом, ти, Дмитрій Карамазов, недоносок 30 років...**”. Далі Аглая каже: „Отже, поперше, Карамазов недоучка, далі він опозиціонер. Карамазови не можуть бути не опозиціонерами, бо події вони прийняли крізь призму своєї романтичної уяви про світ”. А ще далі вона каже (цю частину ми вже цитували вище), що Карамазови побачили дійсну суть комунізму, але замість залишити свої мрії про „загірні комуни”, порвати раз назавжди з комунізмом, з цією великою „раковиною з калом” для людства — „вони шукали парикмахерського перпетуум мобіле”, шукали такого становища, коли і вівці залишаються цілі і вовки не почувають голоду. **Коротко кажучи, ці недоуки остаточно заплутались і таким чином прийшли до душевної кризи. Ці Карамазови забули, що вони не здібні бути оформителями і творцями нових ідеологій, бо їм бракує широкої індивідуальної ініціативи і навіть відповідних термінів, щоб утворити програму свого нового світогляду. Це запальні Діогени, що їх використовують Маркси та Енгельси, але це не Маркси і Енгельси. Карамазов хоче розв’язувати проблеми універсального значення, але він їх розв’язує в хаосі своєї ідеологічної кризи, в хаосі своїх недоношених уявлень про картину світу, і тому послідовно мусить прийти до розбитого корита”.**

Важко дати крапці характеристики Хвильового та його ідеології, ніж ця Аглаїна характеристика, зроблена устами самого ідеолога сучасних хвильовистів. Ця характеристика, між іншим, є актуальна і для сучасних ідеологів хвильовизму, вона найкраще розкриває їх дійсну суть і вартість.

РОЗДІЛ II.

В одній з соціалістичних українських газет був висловлений жаль, що хвильовисти на еміграції досі не спромоглися видати збірки творів Хвильового. Автор цієї статті цілком слушно зауважує, що українські еміграційні кола могли б у такому випадкові познайомитись з безпосередніми джерелами ідеології хвильовизму, а так вони примушені читати чи слухати безконечну дискусію між прихильниками Хвильового та його противниками. Ми цілком приєднуємося до цієї пропозиції автора статті; дійсно, було б краще, якби хвильовисти подбали про видання всіх творів Хвильового, ніж годувати непоінформованих читачів коментарями до його творів, уявно ідеологією Хвильового. Ми є за те, щоб український громадянин сам безпосередньо ознайомився з творами Хвильового, почув з уст Хвильового, або його героїв, їх (і його) ідеологічне кредо. **В цій праці ми прагнули базуватись саме на незаперечних даних з біографії Хвильового, складеної його прихильником та на висловленнях самого Хвильового.**

Нижче, скільки дозволяє розмір цієї праці, ми подамо коротку аналізу творчості Хвильового, головним чином, з метою виявити ідеологічні засади та спрямовання Хвильового, його загальні і національні ідеали, характеристику героїв його літератури та філософічні впливи. Ми робимо це максимумно стисло, залишаючи детальну аналізу літературознавцям, робимо лише тому, щоб показати, що ні ідеологія Хвильового не була і не є ідеологією українського народу, ні його типи не були і ніколи не можуть бути зразками гідними для наслідування, вже не кажучи, що вони не можуть бути національним прапором, або прикладом для виховання української молоді генерації.

Аналізуючи твори Хвильового, можна, досить легко, найти в них впливи комуністичної ідеології, марксизму-ленінізму, троцькізму (чи не в найбільшій мірі), вплив Шпенглера, а по лінії літературній — впливи Достоевського, Блока, Арцибашева.

Що Ленін був для Хвильового „апостолом комунізму”, „великим вчителем”, це можна легко бачити в низці його творів. В „Санаторійній зоні” він пише: „я вже зараз бачу, як

мислі мого великого учителя стогнуть під непосильною вагою бруду”. Для нього Ленін — „святих святих”, „геніальний мятежник”, „капітан азійського корабля, який веде світ до нової культури”. Всі твори Хвильового наповнені „романтикою” комунізму, про що ми вже писали вище. З цих творів, овіяних комуністичною „романтикою”, ми дозволимо собі зупинитися детально лише на одному, а саме: „Я”. Цей твір прихильники Хвильового визнають за найбільш талановитий. Одні з цих прихильників трактують його, як твір символічний, інші — як глибоко реалістичний. Короткий зміст оповідання такий:

Під час громадянської війни, вірніше — наступу московських комуністичних окупаційних військ на Україну, загони цих військ опиняються в критичній ситуації. Противник (очевидно треба розуміти — військо національної української держави) активно наступає і ось-ось має відбити від окупанта одно з міст України. В місті більшовиками створено, як це практикувалося завжди москалями в ті часи, революційний трибунал (власне кажучи, надано необмежених повноважень ЧЕКА) з чотирьох осіб, які стали панамі життя і смерті всіх мешканців міста. Трибунал складається з доктора Тагабата, Андрюші, вартового та „Я” (очевидно, автора оповідання). Трибунал щочас засідає в пишному палаці бувшого князя і виносить смертні присуди дійсним чи уявним противникам советської влади, попиваючи при цьому винце і заїдаючи стравами, які подає бувший льокай князя. Після засідань усі члени трибуналу разом або по черзі виконують відомим більшовицьким засобом (куля в карк) присуди. Головною особою є „Я”. Він віддано служить комунізму, віддано підписує присуди, віддано розстрілює, але після своєї паскудної роботи щодня тікає відпружитись до своєї власної матері, яка в безмежній материнській любові прощає своєму „мятежному” синові всі його страшні злочини. Дивлячись на свою матір, яка, звичайно, як кожна нормальна людина, хоч і прощає сина, але стоїть в духовій опозиції до нього („їй незносні наші тривоги й хижке навколо”), цей „Я”, іноді, замислюється над тим страшним чорним „ділом”, що він творить, але вірність ідеям комуні чи психопатичний садизм перемагає і „Я” продовжує підписувати смертні присуди та виконувати розстріли. Скільки чекістська машина, як завжди, працювала безвідмовно, то після розстрілів таких „злочинців”, як

місцеві крамарі, члени релігійних товариств (теософи) та черниці, приходять черга на засуд і розстріл матері „Я”. Спочатку він жахається думки розстріляти свою власну матір, але потім перемагає своє хвиливе хитання і в ім’я „загірної комуні” власноручно розстрілює її.

В оповіданні багато подробиць, які яскраво характеризують моральне обличчя цих борців за „загірну комуну”, спосіб їх життя, та їх ідеали.

Подаємо за оповіданням деякі з них. ЧЕКА міститься, звичайно, в найкращому приміщенні міста: „Помешкання наше — фантастичний палац, це будинок розстріляного шляхтича”. Комунари не без того, щоб добре пожити: — „На розкішній канапі сидить, підклавши під себе ноги, озброєний татарин і монотонно наспівує азійське: ала-ла-ла”. „З давніх покоїв виходять льокаї і також, як і перед князями, схиляються і ставлять на стіл чай”. „Тоді льокаї приносять на підносі старі вина”. Герої „загірної комуні” не забувають розстріли чергувати з п’янкою. „Доктор Тагабат кинув на оксамитовий килим порожню пляшку й спокійно сидить на канапі і п’є вино”, а потім — „доктор чітко написав своє прізвище під постановою — „розстрілять”. Це пиття вина продовжується безперервно на протязі всього оповідання. Найбільш „витриманий” герой це доктор Тагабат: „Цей доктор із широким лобом і білою лисиною, з холодним розумом і каменем замість серця”. Підписуючи приговори смерті він регоче: „і грохот хриплого реготу покотився в темні княжі покої. Я цього реготу чекав. Так завше було...”. Він, цей комунар, є відданий комуні беззастережно. Коли виявляється, що голова трибуналу — „Я” — має розстріляти свою матір, він каже до „Я”, який побачив свою матір серед присуджених на знищення та схвилювався: „Мамо? Ах ти, чортова кукло! Сісі захотів? Зумій розправитись і з мамою, як умів розправлятися з іншими”. Але навіть цей залізний, „з каменем замість серця”, доктор, коли надійшов час фактичного розстрілу матері „Я”, виявив якісь людські почування, він підійшов до „Я” і, як пише Хвильовий: „положив мені руку на плече: — Ваша мати там! Робіть, що хочете!” Отже навіть цей комуністичний дегенерат здригнувся перед матеревбивством і дав голові Трибуналу шансу випустити матір на волю. Але не такий „м’якотілий” є сам герой оповідання. В ім’я „загірних озер невідомої комуні” він таки вбиває свою матір.

Але дамо слово самому оповідачеві, зробимо низку виписок із цього „геніяльного” твору, щоб показати душу цих „мрійників” загірної комуні: „Я раптом відкинувся: що це? галюцинація? Невже це голос моєї матері? І спалахнуло: невже я веду її на розстріл? Але, може, це помилка? Може, треба інакше зробити? Ах, це ж боюнство, легкодушність. Єсть же певне життєве правило: *ergate humanum est*. Чого ж тобі? Помиляйся! і помиляйся саме так, а не так!... І які можуть бути помилки?” Хвильовий дуже добре розуміє, що він робить, він вбиває матір не в нападі шалу, не під впливом емоцій, викликаних громадянською війною. Він навіть не зупиняється над питанням, чи дійсно в чомусь винна його мати: — „помиляйся саме так, а не так!...”; ні, він „в огні фанатизму”, для нього вбити матір це: „єдина дорога до загірних озер невідомої комуні” і...

„... Напирають ворожі полки. Треба спішити. Ах, треба спішити!

Але я йду і йду, а одинока постать моєї матері все там же. Вона стоїть, звівши руки, і зажурено дивиться на мене... Я держу в руці мавзера... Тоді я у млості, охоплений пожегом якоїсь неможливої радості, закинув руку на шию своєї матері й притиснув її голову до своїх грудей. Потім підвів мавзера й натиснув спуск на скроню. Як зрізаний колос, похилилась вона на мене. Навкруги було порожньо. Тільки з боку темніли теплі трупи черниць”.

Оповідання закінчується словами, які мають виправдати це матеревбивство: „...Я зупинився серед мертвого степу: — там, в дальній безвісті, невідомо горіли тихі озера загірної комуні”.

Ми зовсім не збираємося твердити, що це оповідання Хвильового є суто автобіографічне. Здається, його мати не дочекалась, щоб син забив її в ім’я загірної комуні. Не є суттєво важливим також, чи був саме такий факт убивства чекістом своєї матері в дійсності, хоч такі випадки траплялися. Не суттєвим є також, чи трактувати новелю „Я”, як твір реалістичний (тобто вбивство матері, як фізичної особи, в ім’я перемоги комунізму), чи символічний (вбивство Матері—України), як це трактує більшість хвильовистів. Суть не в цьому. Основна суть твору в настанові автора до проблеми.

З цього боку варто розглянути обидва аспекти трактування твору.

Перший (реалістичний) аспект - вбивство матері, як фізичної особи, своїм сином, тому що мати стоїть на дорозі до перемоги комунізму. Вона (мати) викликає в героя оповідання якісь людські почуття, вона ослаблює його волю. Ці людські почуття (нормальні людські почуття, якими людина відрізняється від тварини), на думку автора, є: „частина мого власного злочинного „я”, якому я даю волю. Тут в глухому закутку, на краю города, я ховаю від гільйотини один кінець своєї душі”. Тобто автор підкреслює, що ці нормальні, людські почуття для справжнього комуніста є непотрібні, шкідливі, вони відводять його від: „єдиної дороги до загірних озер невідомої комуні”, більше того, для справжнього комуніста вони є злочинні. Це є поетичний переспів старих засад московського окупанта-комуніста, засад, які пропалувалися і досі пропалуються комуністсько-большеви́змом, які вполювалися і вполюються окупантом в душі комуністів-українців, щоб їм легше було розстрілювати, мордувати своїх земляків, писати доноси, викривати „ворогів народу”. Це гльорифікація батьковбивць: Павликів Морозових, всіх тих „залізних” комуністів, які в ім'я комуні не мають зупинятися ані перед чим.

Цікаво в цьому аспекті подивитись, за що ж бореться автор оповідання. До ЧЕКА приводять теософів (релігійна група), відбувається така сцена:

„Ага, у вас було зібрання! Ага, ви теософи! Шукаєте правди... Нової? Так! Так!... Хто ж це? ...Христос?... Ні... Інший спаситель світу?... Так по-вашому значить назрів час приходу нового Месії? Ви гадаєте, що цей психологічний кризис треба спостерігати і в Європі, і в Азії, і по всіх частинах світу? — Так якого ж ви чорта, мати вашу перетак, не зробіть цього Месію з ЧЕКА! — Жінщина сказала глухо й мертво. — Слухайте, я мати, троє дітей!... Голова Трибуналу на це подає репліку: — „Розстрілять!” — підходить до стола і п'є вино”.

Ось вона — гола, нічим не прикрита загірня комуна. ЧЕКА — як „Месія”. Розстріли своїх і чужих матерів, як метода добитися перемоги цього „Месії” над усім світом.

Типова мова цього „романтика” і „мрійника” з ЧЕКА. Мова московська, з матами і горілкою.

Таких картин, цілком реалістичного порядку, у творі є багато. Сидячи в ЧЕКА, герой не знає, куди вмщати: „цей

винний і майже невинний обивательський хлам” (цебто арештованих людей), він каже: „будуть сотні розстрілів і я остаточно збиваюся з ніг”, йому треба поспішати з розстрілами: „Але мені треба спішити! За моєю спиною група черниць! Ну да, мені треба спішити: в підвалі битком набито”.

Найбільш огидним є те, що в ці реалістичні описи відомих усім скажених розстрілів окупантом української людності, розстрілів, які, на думку автора, є єдиною дорогою до загірної комуні, — Хвильовий влітає в „романтику”, саму Божу Матір. Щоправда, цей рафінований дегенератизм, цей цинізм психопатичних садистів, не є новина в підсоветській літературі, ще раніш від Хвильового А. Блок ставив на чолі банди большевицьких вбивць Ісуса Христа — „В алом венчике из роз — впереди Иисус Христос” (А. Блок, „Двенадцать”). Хвильовому в поетичному запалі, під час розстрілів, теж вживався „втілений образ тієї надзвичайної Марії, що стоїть на гранях невідомих віків”. Іноді, правда, ця „романтика” набирає реальніших рис: „Але раптом переді мною виростала загірня даль. Тоді мені знову до болю хотілося власти на коліна й молитовно дивитися на волохатий силует чорного трибуналу (тобто ЧЕКА — пр. В. П.) комуні”.

Дійсно, „теніальний” діапазон у автора — від мрії про „Надзвичайну Марію” до молитви „образові” ЧЕКА!

І ось такі люди, такі почуття, такі ідеали мають бути зразками „національного героїзму” та „прапором українського народу”!

Розглянемо другий аспект (символічний). На думку ряду хвильовистів, автор у своєму творі не вбиває своєї матері, але вбиває в собі національні почуття до свого народу, своєї батьківщини. Автор вбиває не свою рідну матір, а Матір-Україну — Вітчизну, яка знову таки заважає йому йти до загірної комуні. Цілком погоджуємося з таким трактуванням твору, але не бачимо, чим таке трактування є ліпшим від першого. Невже можна гльорифікувати вбиття в собі любові до свого народу, своєї батьківщини, в ім'я „волохатого силуету чорного трибуналу комуні”, чи навіть в ім'я „загірних озер невідомої комуні”?

Звичайно, справа смаку. Але з такими ідеями, чи ідеалами, наш народ не має нічого спільного, і такі ідеї чи герої ніколи не були, не є і не будуть ідеями чи героями нашого

народу, скільки б не розпиналися за це емігрантські хвильовисти.

Хвильовий час від часу хитався в своїх оцінках діячів комуні. Він один раз помічає, що в його друзяки, вірного вартового з ЧЕКА, „дегенеративна будівля черепа”, що він „нагадає каторжника”; другий раз він про нього каже: „Це ж йому, цьому вартовому чорного трибуналу комуні, в моменти великого напруження я склав гимни”. Цей „вірний солдат революції” є сторож душі Хвильового. Він, цей дегенерат, згідно з оцінкою самого Хвильового, має сторожити в душі Хвильового, щоб вона не відступила від заповітів комуні та її ідеалів, не помилялась, була завжди в насазі розстрілювати Матір-Україну: — „Так, це був вірний пес революції. Він стоятиме на чатах і не під таким огнем — це сторож моєї душі”.

Хитається Хвильовий також і в оцінці самої революції, він то славить її, то каже, що революція зайшла в „раковину з калом”. Але в одному не хитається Хвильовий, в одному він цілком послідовний — це в гльорифікації „комуні”, і це з кришталевою ясністю можна помітити в усіх його творах, включаючи його передсмертний лист, який ми вже наводили. В цьому Хвильовий є незмінний і послідовний.

Великий вплив на ідеологію Хвильового зробив твір німецького мислителя Освальда Шпенглера. Ця праця була дуже популярна в тридцятих роках серед російської інтелігенції. Шпенглер, аналізуючи розвиток світової культури, прийшов до висновку, що західній світ знаходиться в фазі занепаду. На його думку, відродження культури має прийти зі Сходу. Гасло „Світло зі Сходу” — дуже старе. Російська інтелігенція, майже завжди, була переконана в месіянському, спеціальному призначенні Росії. На Хвильового, який не був дуже освіченою людиною, безумовно зробили велике враження теорії Шпенглера; на їх базі він побудував свою теорію азійського ренесансу — плутанину комуністичної ідеології з погано засвоєним розумінням фавстівської культури і з усього цього пробував створити якусь теорію, в якій дуже легко поєднувалось гльорифікацію ЧЕКА, воєнного комунізму та захоплення степом і прагнення завоювати західню культуру.

„Я чую” — писав він — „і приєдную свій голос до тих, що співають відхідну молитву заходу, то тільки тому, що

захід вичерпав сили, які можуть породжувати нових людей. Азія ж, в якій людський матеріал спав віками, нагримала стільки енергії для всесвітніх універсальних завдань, що тільки їй до снаги влити досить живої крові в жили конквістадорів майбутнього”. В „Санаторійній зоні” він пише: — „Я вірю, що в темних очах моєї буйної, неспокійної республіки нарешті заграє голубий промінь, і вона знайде те, чого так довго шукає... я вже бачу перед собою нових, невиданих людей — сильних, як леопарди, позірних, як ЧЕКА”. „Сьогодні”, — писав Хвильовий, — „ми сучасники гибелі Європи... ми сучасники і свідки падіння творчої енергії людського матеріалу на європейській території; західне суспільство природно йде до стану духової імпотенції”... „Оздоровлювати” Європу має Азія. Хвильовий навіть уявляє, як буде йти це „оздоровлення” — він пише: „ми знаємо: Аттіла пройде з огнем і мечем м'ятежною грозою по ланах Європи і тільки тоді (тільки тоді — підкреслення Хвильового) свіжі потоки прорвуть напружену атмосферу”. До речі, ці Аттіли не є новина, про них, у формі літературно значно кращій, писав у своєму творі „Скіфи” А. Блок. Нова культура може народитись, твердив Хвильовий, тільки в „полум'ї великої громадянської війни, масових громадянських розрухів”. (Все це просто з азбуки комунізму-ленінізму).

Таких філософічних цитат про завдання „азійського ренесансу” можна було б навести ще десятки. Хвильовому не досить, що „пролетарська революція” „огнем і мечем” пройшла по Україні і напівзнищила її культуру, він хоче, щоб Азія (яка Азія — Москва?) йшла далі на всю Європу, на весь світ.

Ми запитаємо хвильовистів: де в цій безглуздій філософії, філософії просякненій російським месіянством та московсько-большевицьким комунізмом з його мріями про світову революцію і московське поневолення світу, є будь-які натяки на ідеологію українського націоналізму, де тут первні української духовості?

В історії українських ідеологічних рухів ми можемо знайти месіянські ноти, але як вони далекі від хвильовистського російсько-комуністичного месіянства! Кирило-Методіївці, зокрема Костомаров, принципово визнавали особливу місію України в світовій історії (дивись „Книгу битія українського народу”). мріяли про те, що Україна має бути

тим каменем, на якому буде побудована вільна сім'я слов'янських народів, але не „огнем і мечем”, не шляхом агресії та „великої громадянської війни”, а на базі християнського ідеалізму, на базі перемоги не „азійської сили”, але ідей Христа.

Хвильовий та гльорифікатори Хвильового на еміграції люблять особливо підкреслювати націоналізм Хвильового, використовуючи вище згадану філософію „азійського ренесансу”, як найвище досягнення Хвильового, але вони цілком обходять тему, як в дійсності Хвильовий ставився до українського народу, до його духових провідників та до відродження української нації.

Дозволимо собі процитувати дещо більше цих висловлювань Хвильового. Хвильовому було „душно на своїй вітчизні”, а „в таких випадках можна зробитися навіть киргизом тощо, коли в Киргизії є оддушина”. Ми вже не кажемо, як такі настрої далекі не тільки від настроїв Т. Г. Шевченка, але і від настроїв звичайної української людини. В одному з своїх памфлетів він пише: „Навкруги тайга азійської Хохландії і темна малоросійська ніч”. В передмові до творів Еллана він так характеризує психіку українського народу: „Наша розляпана хохлацька психіка”. У „Вальдшнепах” Дмитро Карамазов-Хвильовий говорить, що „уса його нація трохи мамлувата”, а його дружина заважає йому, Карамазову-Хвильовому, „ зробитись цільною і рішучою людиною, саме вона перешкоджає йому протиставити себе рабській психіці своїх дегенеративних земляків”. Українська нація: „в сьогоднішньому вигляді, зі своїми ідіотичними українізаціями в соціальних процесах виконує тільки ролю тормозу”.

Таких перлів про український народ у творах „націоналіста” Хвильового можна знайти сотні.

І це писалося тоді, коли український народ в роках 1917-1921 уперто і збройно боровся за свою волю, показав зразки величного героїзму і небаченої ніколи стійкості проти навали різних червоних і білих „месій” (Крути, Базар та інші події героїчних національно-визвольних змагань), це писалось у той час, коли український народ продовжував вже роки впертий спротив московському окупантові. Це писала про свій народ людина, яка застромляла ніж у спину нації, яка допомагала окупантові цей народ перетво-

рювати на „хохлів”. Зрадник, малорос і дегенерат у часи, коли українські патріоти ще продовжували опір Москві, коли в страшних умовах окупації продовжувався український культурний ренесанс, бачив навкруги себе лише „тайгу азійської Хохландії”, „темну малоросійську ніч” і „дегенеративних земляків”.

Так! Для Хвильового Україна була азійською Хохландією, а його земляки були дегенеративними, бо не лише не сприймали його загірної комуні, але чинили їй всенаціональний опір.

Але, крім емоційних вигуків на адресу свого народу, Хвильовий цілком „націоналістично”, на підставі азбуки комунізму, обґрунтовує у своїх творах ставлення до нації. У „Вальдшнепах” він пише: „Взяти хоч би теж відродження моєї нації. Я його інакше не можу мислити, як засіб, не як мету; як фактор, що допомагає мені розв'язати основну соціальну проблему. Відродження моєї нації це є шлях до чіткої диференціації в нашому суспільстві і, значить, крок до соціалізму. Інакше на це відродження я дивитись не маю охоти”. У статті „Україна чи Малоросія” Хвильовий зазначає, що боротьба з прагненням України виявити своє національне обличчя — „затримує оформлення клясових сил”, що треба їй дати можливість „виявити та вичерпати своє національне (не націоналістичне) офарблення”. Для Хвильового відродження українського народу ніколи не було метою, але лише засобом для досягнення іншої мети — перемоги комунізму та світової революції.

Московські комуні-большевики частково виконали вже поради Хвильового і, даючи Україні прапор та гімн, мають надію, що Україна „вичерпає своє національне офарблення”. Марні надії! Для українського народу боротьба за своє національне та державне відродження — не етап до комунізму („крок до соціалізму”), а мета, життєва необхідність, бо лише у власній національній державі український народ зможе назавжди покінчити з чужим його духовим комунізмом.

Цілком зрозуміле є ставлення Хвильового до найгеніальнішого духового вождя українського народу, його пророка — Тараса Шевченка, ставлення яке так ретельно ховають від українського громадянства прихильники Хвильового. Шевченко і Хвильовий є два антиподи, є постаті цілком протилежні в психологічному, ідеологічному, національному, суспільному, культурному і політичному аспектах.

З одного боку, Шевченко — психічно-здоровий син українського народу, з високою індивідуальною, українською та загально-людською духовістю, з високою культурою (не дивлячись на те, що формально мав невелику освіту і був самоуком) та геніальним інтелектом, послідовний націоналіст і глибокий патріот; з другого боку — психічно-неповний, духово-перекручений, малокультурний, із слабо розвиненим інтелектом комуніст і національний зрадник — Хвильовий.

Лише малокультурна й національно звихнена людина могла не розуміти того виняткового, не лише в українській, але й в усій світовій культурі, явища, яким був, є і залишиться навіки Тарас Шевченко. Шевченка треба розглядати не лише в аспекті його літературної творчості, не лише в аспекті його значення для української духовості, але і в аспекті проповідника загально-людських ідеалів, стремління, в аспекті творця цінностей світової думки, запеклого борця за людину.

Отже послухаємо, що говорить Хвильовий про Шевченка: — „Я хочу сказати, що з Тарасами Шевченками я нічого спільного не маю”, а далі діалог між Аглаєю та Карамазовим („Вальдшнепи”):

Аглая: — „Говорячи про Шевченка, ти мав на увазі віршомазів взагалі, чи саме його, божка вашої нації?”

Карамазов: — „Я мав на увазі й віршомазів взагалі, і його зосібна”.

Аглая: — „За що ж ти Шевченка так ненавидиш?”

Карамазов: — „За що я його ненавиджу? — А за те я його ненавиджу, що саме Шевченко кастрував нашу інтелігенцію. Хіба це не Шевченко... на подив малокультурна й безвольна людина... навчив писати вірші, бунтувати „по гайдамачому”, безглуздо та безцільно і дивитись на світ і будівництво його кризь, призму підсолоджененого фразами пасеїзму? Саме цей іконописний батько Тарас затримав культурний розвиток нашої нації...”

Коментарі до цього „програмового” виступу Хвильового, як кажуть, зайві. Хіба духовий пігмей і національний зрадник міг зрозуміти духового велетня Шевченка? Хіба Хвильовий, цей „цинік” і „великий фразер”, як він сам себе окреслив, міг зрозуміти, що Шевченко не „кастрував нашу інтеліген-

цію”, а на протязі сторіччя виховував, виховує і ще буде виховувати український народ, давав, дає і буде давати на-снагу нашому народові в боротьбі проти всіх ворогів не лише українського народу, але ворогів людського духу в тому числі „недоносків” культури, психічно звихнених Хвильових, хвильовистів, національних зрадників, духових де-генератів і інших покидьків суспільства? Може, прихильники Хвильового спробують заперечувати це ставлення Хвильового до Шевченка, пошлються на те, мовляв, це так говорили лише герої творів Хвильового? (До речі, Аглая і Дмитро Карамазов це признані навіть хвильовистами літературні двійники Хвильового, це його ідеологічні рупори). Подивімось в інші твори Хвильового, в його публіцистичні памфлети, послухаймо його прилюдні виступи. Всюди ми зустрінемо ту саму характеристику Шевченка. „Закобзарена психіка”, яку треба виховувати „Капіталом” — Карла Маркса, „Шевченкова Хохландія”, „гопаківсько-шараварська ненька”, „віршомаз Шевченко” і тому подібні епітети, так улюблені „націоналістом” Хвильовим.

Може, Хвильовий найшов собі кращих вчителів (літературних та ідеологічних), кращі літературні та мистецькі зразки? Не треба бути великим літературознавцем, щоб помітити, де шукав Хвильовий собі літературних зразків, ідеологічних впливів. В першу чергу це були, як ми вже зазначали, „великі апостоли комунізму” — Ленін і примітивовані та спопуляризовані Маркс-Енгельс, далі вихоплені уривки з Ніцше, Шпенглера та західноєвропейських декадентів, російські письменники Достоевський, Лермонтов, Арцибашев, російські поети Блок, Безименський.

Хвильовий, наслідуючи Достоевського, пробує заглиблюватись у психіку людини, наслідуючи Шпенглера — будувати філософічні теорії азійського ренесансу, наслідуючи Безименського — писати вірші, наслідуючи декадентів — будувати заумну романтику:

„І всюди бачу я
Електрики блискучі очі
І всюди чую я
Прелюдію машин до людського життя”.

(„В електричний вік”)

„І це все мчитьсЯ в химерному колі асоціацій і пливе, мов Сатурн у телескопі... і все, що тут на землі, загубилось в

хаосі планетарного руху”, або: „І от. поет з тєї божественної країни, що, як золота осінь, димить на твоїй патетичній душі”.

„І моя радісна Марія кладе на моє чоло духмяні кучеряшки”.

Дійсно, великі зразки поезії і прози, де їм вже дорівнювати „віршомазові” Шевченкові!

Подивімось тепер на героїв Хвильового. Може, коли його ідеологія чужа і шкідлива для українського народу, то принаймні в своїх творах він виставляє героїв, які голосять загально-людські ідеали, дає зразок повноцінних і повнокровних людей, тверді характери, подає зразки високих моральних якостей? Ми поминаємо його „революційних” героїв — доктора Тагабата, чекістку Мар’яну, редактора Корка та інших „людей — сильних, як леопарди, позірних, як чека”, бо їх дегенеративність занадто вже кидається в очі.

Візьмімо для розгляду „позитивних” героїв із так пропагованого твору „Вальдшнепи”. Головним „позитивним” героєм є Аглая. Вона корінна московка: „Вони (Аглая і Клавдія) таки московки і навіть корінні”. На Україну вона приїздить влітку, як на курорт. Для неї Україна є провінція: „Хіба ти живеш не в провінції?” Шевченка вона, звичайно, називає віршомазом. Вона є цинік, що підкреслює сам автор: „Аглаї цинізм, що спершу його приголомшив, скоро став за те джерело, що напоїло його чарівною водою”. Поведінка її, як жінки, і її моральність є м’яко кажучи, дуже сумнівної якості. Цілком свідомо вона закохує в себе Карамазова, добре знаючи, що він має дружину, при чому любитись вона з Карамазовим не тому, що захопилась їм, чи кохає його. Ні, це звичайний міщанський флірт, коли не сказати твердіше — міщанська розпуста. Погляд її на кохання такий: „Ти, тьотю Клаво, надзвичайно наївничаєш... У наш вік за два тижні не тільки сходяться, але й розходяться”. Методи притягання партнера для кохання надзвичайно прості: „вона стояла на пляжі в потоках сонця й демонструвала йому своє рубенсівське тіло”. Їй мало флірта з чужим чоловіком, вона навмисне створює таку ситуацію, аби познущатися з дружини свого флірт-партнера, і в стосунках з нею поводить не лише цинічно, але просто нахабно. Її подруга, теж „українізована” московка, морально стоїть ще нижче.

Другий головний „герой” оповідання — літературний двійник Хвильового — психопатичний Дмитро Карамазов. Колись під час революції він розстрілював українських націоналістів і він це зовсім не заховує: — „Ти ще ніколи не вбивав” — говорить він своєму приятелеві — „не на війні, а так, у звичайному побуті? Ну от! А я вбивав і знаю”. Він вбивав не лише націоналістів, він вбивав і своїх близьких, мабуть, матір (дивись відповідний твір), це не є секрет, він сам залюбки розповідає про це під час свого флірту з Аглаєю: — „Ти розповідав мені, як колись, у часи громадянської війни, ти розстріляв когось із близьких біля якогось монастиря”. Розстрілював він звичайно „по-геройськи”, беззахисних „баришень” „в карк”. Про це він теж розповідає сам: „Тоді він вийняв із кобури бравнінг і ... вистрілив одній баришні в карк”.

Оскільки він нібито інтелігент, з точки зору Аглаї, „недоносок” і має „недоношену ненависть”, ці розстріли не пройшли йому, як і більшості чекістів, безслідно. Час від часу його таки мучить сумління і він „б’ється головою об стіну”, як свідчить його дружина. Його поведінка на протязі всього оповідання, свідчить недвозначно про його психічну неповноцінність.

Його приятель, український „науковець-лінгвіст”, характеризує себе сам так: „І коли правду говорити, то футбол багато більше цікавить його, ніж уся ця лінгвістика”. Про моральні якості цього приятеля можна судити з його поради Дмитрові Карамазову під час любовної пригоди останнього з Аглаєю: „Навіщо тобі робити це” — говорить цей „лінгвіст” Дмитрові Карамазову — „коли ти можеш і не кидаючи Ганни... ну, як би сказати делікатніш... ну, словом, використати її... цю дівчину”.

Ми вже описували вище, як ставиться цей герой — двійник Хвильового — Дмитро Карамазов до свого народу та Т. Г. Шевченка. Подивімось на його ставлення до людей. Його дружина Ганна, на його думку, „типова миргородська міщанка”. Він ненавидить її і мріє розстріляти її, як колись вже розстрілював за часів громадянської війни.

„Я її ненавижу” — говорить він своєму приятелеві. „Хіба це не Ганну він розстріляв колись у часи громадянської війни?” Поводиться він із своєю дружиною цілком „інте-

лігентно", „по-революційному", а не „по-міщанському", — „Чого витріщила на мене очі?" — „перед ним на мить промайнули осточортілі очі його Ганни..." і подібні епітети це є нормальні в „передовій" людини Дмитра Карамазова.

Може, йому остогидла його дружина, а до інших жінок він ставився ліпше, шукає в них не „міщанства", а чогось „духово-прекрасного"? Ось він знайшов Аглаю, він її сприймає як незвичайну людину: „Надто вже пристрасні були мигдалеві очі, і надто вже привабливо коливались її молоді груди, щоб він міг прийняти її, як звичайну жінку". „І згадуючи її вчорашню розмову про безумство хоробрих" — (до речі розмову, якою так захоплюються хвильовисти і вважають за прапор національного руху) — „йому до болі захотілося бути таким же безумним. Йому захотілося схопити її в обійми і закричати побідним криком дикого переможця". Щоправда, він дискутує з Аглаєю на різні „високі" теми, прагне довести їй, що він „воістину пророк", але не забуває і цілком „реальних речей": — „Йому метнулось у голову, що п'янка може утворити не погану обставину, і він уже напружено шукає місця для оргії". Нарешті „принагідні обставини" створилися, і тоді наш герой почав кусати коліна своєї „незвичайної" жінки.

Може, вже доволі про взаємини нашого героя з жінками. Подивімось далі на його ставлення до селян та міщан, коштом яких жирували він та інші московські та українські комуністи.

Вкупі з вище згаданими героями та героїнями Дмитро Карамазов прохолоджувався на курорті в українському містечкові. Звичайно, що відношення людності до цих нових комуністичних панків було яскраво негативне. Як реагує Карамазов на це негативне ставлення українського селянства: „Ти подивись на ці обличчя, що обминають нас, — сказав лінгвіст, посилаючи до ніг свого сетера. — Зверни увагу, як вони дивляться: — їй-богу, як вороги". Карамазов на це відповідає недвозначно: „По-моєму, треба залишити цю тему. Коли ці дикуни не хочуть вбачати в тобі трудової людини... то твоє обурення проти них є цілком законне явище". Треба зазначити, що для Хвильового українське село: „це, по суті, хоч це й дивно, зовсім не село. Це реакційне кодло на фоні сільського пейзажу"⁶).

Дмитро Карамазов ненавидить не лише свою дружину,

„здегенерованих земляків", „дикунів-селян", він взагалі ненавидить усіх. Одночасно він закоханий в собі. „Я знов почав безумно ненавидіти своїх обмежених сучасників", говорить він — „Дмитрій Карамазов воістину пророк. Справжній пророк, і тільки через нього ти знайдеш сенс у цьому земному житті". На це його приятель цілком слушно зауважує: „Але Дмитрій Карамазов, — сказав лінгвіст, — все таки великий фразер і проспівав собі добрий панегірик". Найкращу характеристику Дмитра Карамазова дала його кохана Аглая. Цю характеристику ми вже наводили вище.

Дійсно, за автором Хвильовим, Дмитра Карамазова — Хвильового — коротко можна назвати недоноском, великим фразером і циніком.

Найбільш позитивною героїнею Хвильового, яку славлять хвильовисти досьгодні, вважаючи, що вона є рупором національного визвольного руху, є московка Аглая.

Чому Хвильовому та хвильовистам потрібно було зробити героїнею українського національного визволення корінну московку Аглаю — не зрозуміло. Може, тому, що наші деякі українські кола ще й досьгодні боліють на комплекс меншовартості? Може, тому, що й сьгодні вони чекають на „варягів"? Чи тому, що „світ має прийти зі Сходу", тобто з Москви? Так чи інакше, головна героїня Хвильового московка!

Про моральне обличчя цієї героїні, про ставлення її до української (кінець-кінцем їй чужої) нації, до нашої сьятини — Шевченка — ми вже дещо сказали. Хто така Аглая? Вона рекомендує себе так: „Я нова людина нашого часу. Я одна з тих молодих людей, що, як гриби, виростають біля ваших ком'ячєек, і яких ви не помічаєте. І ще я хочу сказати, друзі мої, що хоч це й дивно, а породив мене не хто інший, як ваша ячейка. Це моя рідна мама". Отже Аглая також є виходець із середовища „світових революцій", „ком'ячєек" і інших, так любих Хвильовому, аксесуарів „Великого Жовтня". На щастя, Аглая належить до молодого покоління, яке не захоплене „революціями" так, як ними захоплений Хвильовий-Карамазов, і тому вона повстає проти тієї задушливої атмосфери, яку створила „велика жовтнева" та комунізм. Щоправда, комуністична ідеологія таки добре встигла попсувати Аглаю морально, вона досить

понівечила її душу, бо найголовнішим рушієм її життя є ненависть. Ось як вона декларує своє ставлення до сил, що будують життя: „є дві ненависті: справжня і твоя недоношена. Перша — велика ненависть, і вона творить життя. Ця ненависть не знає ближніх. Друга, недоношена, є тільки тінь від першої. Богомати не може не стояти на дорозі до справжньої ненависти і, значить, до мужнього вчинку”.

Типова реакція пригніченого, але мусимо не забувати, що водночас типова реакція московської духовости. Чи потрібно тут доводити, що ненависть ніколи не була творцем життя, але лише силою руйнуючою? Для знищення побудованого Хвильовим ладу ненависть може бути одним з діючих чинників, але для „творення життя” потрібно мати іншу віру, а не ненависть, що „не знає ближніх”. Для деструктивіста Хвильового гасло атракційне, і тому він вкладає його в уста Аглаї, як нову ідеологію; для нас, для українського народу, це жодною ідеологією бути не може.

Все ж треба об'єктивно відзначити, що низку виступів Аглаї в оповіданні слід розцінювати, як виступи позитивні, зокрема ті місця, де вона розкриває суть комунізму та характеризує українських комуністів. Частинно ці виступи ми вище наводили, тому їх тут не повторюємо. Власне єдиною цінністю цього твору Хвильового були ці виступи москвки Аглаї, але треба зазначити, що виступи ці були так замасковані любовно-фліртовим змістом оповідання, що реакція на них була невелика.

Нещодавно нам довелося говорити з одним прихильником Хвильового, відомим літературознавцем і неабияким політиком. В розмові він признався: „У свій час я не звернув на „Вальдшнепи” особливої уваги. Лише після того, як це оповідання почала критикувати советська критика, я зрозумів велике значення розмов Аглаї”. Так оцінював твір свідомий націоналіст і противник радянської влади. Для інших цей твір був ще менше актуальним. Отже важко говорити про те, що „Вальдшнепи” — навіть у позитивній своїй частині — створили „епоху в українському національному рухові”. Говорити про те, що на творах Хвильового виховувалися цілі генерації — просто смішно. Ми сміємо твердити, що є щастям для українського народу саме те, що на творах „Я”, „Солунський яр”, „Редактор Карк”, „Вальдшнепи” та інші українська молодь ніколи не виховувалась. Чому ми

сміємо це твердити? Тому, що український народ, а тим більш молодь нашого народу, мусить виховуватись на творах, які мають яскраво-національну, ідеологічно-ясну, духово-здорову тематику.

Навіть у советських умовах наша молодь мала змогу читати Шевченка з його цілком ясною, викристалізованою ідеологією, з його недвозначним ставленням до Москви, до проблеми зради, до України та її народу, мала змогу читати твори Лесі Українки, Івана Франка, Стефаніка, Котляревського і десятки інших українських письменників, з їх кристально ясним ставленням до людини, нації, батьківщини. Нарешті, вона мала змогу читати переклади з Шекспіра, Гете, Віктора Гюґо, Діккенса, Сервантеса, Байрона, Шіллера, Джека Лондона, Кіплінґа та десятки інших духово-здорових творців, що не копирсалися в бруді та крові, а підносили людину на вершини духу. Саме ці твори виховували в нашій молоді ставлення до життя, до духових цінностей, до свого народу і до людини. Психічно неповноцінні герої Хвильового могли викликати лише відразу (його чекісти, Клави, Мар'яни, Карамазови), або жалість.

Вчитись у героїв Хвильового не було чого, бо вчитись можна лише в героїв, які знають, чого вони хочуть, чого вони прагнуть, у героїв, які слово можуть перетворювати на діло. На жаль, у Хвильового ми таких героїв не зустрічаємо. Коли вони не мрійники „загірньої комуни”, то розчавлені комуністичною люди, коли вони не чекісти, то фразери й циніки. Така література ніколи не була, не є і не буде животворчою, пориваючою до дії літературою, а була є і буде літературою „огарничества”, декадансу, занепаду. Таку літературу ми вже бачили після поразки революції 1905 року в російському письменстві (різні Арцибашеви, Амфітеатрови, Вербіцькі), бачили і, на жаль, бачимо дотепер серед західних декадентів. Це література розчарування, психічного пригнічення, відсутності ясних перспектив. Цій літературі не допомагає і не допоможе прикривання фразою, штучний волюнтаризм і штучна патетика. На гнилій основі (обновленого комунізму) не можна будувати нового повнокровного життя, дати нові думки, показати повнокровних, повних людей. Все це було, є і буде марною втратою сил та енергії.

РОЗДІЛ III.

Цілком зрозуміло, що в українського громадянства виринає питання: чому саме певні прошарки політичних середовищ на чужині, а точніше сказати, окремі, дуже активні в цьому напрямку, особи з цих середовищ, так уперто, на протязі довшого часу, всіма силами намагаються довести, що хвильовизм був позитивним явищем, що хвильовизм має підпертя в широких народніх мас в Україні, що Хвильовий є „національним героєм” та „прапором підбольшевницької України”? Чому хвильовисти на еміграції вибрали за прапор українського народу не Петлюру, Коновальця, Єфремова, Чупринку-Шухевича, а саме Хвильового?

Хіба український народ у своїй безперервній боротьбі з московським окупантом не вилонив із себе десятків і тисяч справжніх національних героїв!

Хіба не маємо в ланці ідеологів українського національного визвольного руху таких імен, як Шевченко, Леся Українка, Міхновський, Липинський, Єфремов та інші ідеологи СВУ, нарешті ідеологи сучасного націоналістичного та націонал-демократичного рухів.

Чому саме національним ідеологом має бути Хвильовий і національною (підбольшевницькою) ідеологією має бути плутана, двозначна, антихристиянська і антигуманістична явно прокомуністична філософія Хвильового?

Невже всі ці гльорифікатори Хвильового та хвильовизму — політичні діячі, публіцисти, літературознавці — не читали чи критично не аналізували творчости Хвильового? Невже вони настільки культурно та політично примітивні, що їх могла захопити плутана філософія Аглаї чи Карамазова, або інших „героїв” Хвильового — всіх цих редакторів Карків, Мар'ян, Анархів тощо?

Чим пояснити, що в пантеоні української історії та літератури, в пантеоні української культури, перше місце (місце прапора української нації (за Шумилом), провідника нації (за Багряним), зайняли московка Аглая, психопат Карамазов і, нарешті, їх творець і двійник Хвильовий?

Чому, нарешті, навіть у виданнях націоналістів (окремі видання та статті проф. Бойка, паризька газета „Україн-

ське Слово”, „Смолоскипи”, „Сучасна Україна”) так багато приділяється уваги гльорифікації хвильовизму, замість присвятити серйозні розвідки, або популярні виклади ідеології СВУ, Липинського, Міхновського, сучасній націоналістичній ідеології, пропаганді дійсних цінностей української культури та української духовости?

Як могло виникнути таке дивне явище: що надбання української культури та української духовости в рр. 1920-1930 віднесено на рахунок Хвильового та українських комуністів, в той час, як ці надбання були створені людьми, що стояли і досьгодні стоять в антихвильовистських та антикомуністичних лавах, які з хвильовизмом і націонал-комунізмом нічого спільного не мали і не мають?

Спробуймо проаналізувати коріння цього явища.

Українська інтелігенція, напівінтелігенція, робітництво, селянство, після поразки українських визвольних змагань, примушені були пристосуватись до реальної дійсности, до повсякденного життя в окупованій Україні.

Частина українського народу, в першу чергу, провідна верства його, вела і веде досьгодні нелегальну, підпільну боротьбу з московським окупантом. В минулому це позначилось тим, що велась повстанча акція, акція спротиву колективізації, різні акції саботажу, а за часів другої світової війни і досьгодні — боротьба УПА.

Звичайно, весь народ у підпільній боротьбі не міг взяти участі. Мільйони українців та українок включилися в життя країни, хоч і окупованої чужинцем. Українські робітники відновляли, а потім будували українські фабрики, заводи; українські селяни відбудовували зруйноване большевиками сільське господарство. Все це український народ, звичайно, робив не для окупанта, а для себе самого, та своєї батьківщини. Робив непогано, бо наприкінці нової економічної політики українське господарське життя було не лише відновлено, але перевищило дореволюційний рівень.

Цей період НЕП-у був період передишки для українського народу, в першу чергу, передишки господарської, але також і культурної та духової.

Сотні тисяч української інтелігенції в цей час пішли на працю в українське сільське господарство, промисловість, комунальне господарство, кооперацію. Вони працювали в

усіх цих галузях, як фахівці, мали можливість працювати для свого народу, залишаючись у внутрішній опозиції до советського режиму і до комуністичної ідеології.

Десятки тисяч українських інтелігентів виконували ще важливішу працю. Вони працювали в українських наукових та культурно-освітніх установах, видавництвах, вищих, середніх та нижчих школах та в різних галузях мистецтва.

Українські патріоти мали певну змогу в усіх цих ділянках життя займати певні позиції та провадити певну національну політику; більше того, в деяких ділянках української культури, українська націоналістична інтелігенція була гегемоном, що яскраво виявив процес Спілки Визволення України.

Всеукраїнська Академія Наук, високі школи, в певній мірі мережа середніх шкіл, низка видавництв, письменницьких гуртків, кооперація, Церква були під виключним впливом української націоналістичної, цілком свідомої своєї мети, інтелігенції, зокрема, під впливом СВУ.

Всі ці маси української інтелігенції саме й були дійсними творцями українського ренесансу рр. 1917-1928.

Силами цієї інтелігенції розвивалась українська наука, і то в усіх без винятку її ділянках:

Історія — М. Грушевський, Д. Багалій, М. Василенко, Н. Василенко-Полонська, О. Оглоблін, М. Слабченко, Л. Окіншевич, В. Гришко, В. Дубровський і сотні інших⁷⁾.

Археологія та етнографія — П. Курінний, Д. Щербаківменко, М. Могилянський, М. Зеров, П. Филипович, М. Новицький та інші.

Мовознавство, літературознавство, книгознавство — А. Кримський, С. Єфремов, Є. Тимченко, О. Курило, О. Синявський, Г. Голоскевич, М. Грунський, А. Ніковський, Єфименко, М. Могилянський, М. Зеров, П. Филипович, М. Новицький та інші.

Економіка, соціологія, фінанси, статистика — К. Воблій, М. Птуха, Ярошевич, Яснопольський, Грушевська, Корчак-Чепурківський, Василів, Сосновий та інші.

Геологія, мінералогія, ґрунтознавство — П. Тутковський, В. Вернадський, Р. Виржиківський, М. Єфремов, Соколовський та інші.

Математика, метеорологія, фізика, хемія — М. Кравчук, Д. Граве, Чудинів-Богун, Лорченко і десятки інших.

Медичні та біологічні науки — Д. Заболотний, М. Нецадименко, Підгаецький, Удовенко, Пучківський, М. Ветухов, П. та Б. Кучеренки, Корчак-Чепурківський, О. та Є. Черняхівські, М. Левицький, С. Василенко, М. Мищенко, І. Розгін, В. Радзімовська, І. Базілевич, Б. Андрієвський і сотні інших.

Ботаніка, зоологія, генетика — О. Яната, М. Кащенко, С. Зофієвська, Шмальгавзен, Добжанський, Яновський, Карпатченко та інші.

Педагогіка — Гр. Ващенко, Дурдуківський, Голобородько та тисячі інших.

Українізувались вищі учбові заклади, видавались українською мовою мільйони книжок, при чому не лише повні збірки творів українських письменників, але й чудові переклади на українську мову скарбів світової літератури.

Провадилось виховання мільйонів української молоді в українських нижчих і середніх школах.

Ця інтелігенція розвивала українську мову, складала і видавала десятки українських словників з різних ділянок господарства, техніки, науки.

З лав цієї інтелігенції вийшли творці українського театру — М. Садовський, П. Саксаганський, М. Занковецька, Л. Курбас та інші; музики — Стеценко, Леонтович, Степовий, Косенко та інші; керівники та творці хорів — Городовенко, Китастих і інші; видатні співаки — М. Донець, Горохів, Безпалова, Шерей та сотні інших; видатні виконавці музики — Ерденко, Кіпа та інші; танцюристи — Переяславець, Верещагіна та інші; кіно-артисти та кіно-режисери, скульптори, малярі та архітекти — В. Кричевський, Ф. Кричевський, Д. Дяченко, О. Повстенко, Бойчук, М. Самокиш, Падалка, Шульга, С. Жук, Мухін, Курочка-Армашевський і сотні інших.

Ця інтелігенція творила дійсну українську культуру, була дійсною ветеленською армією українських творців⁸⁾.

Ця героїчна (бо працювала постійно під загрозою ГПУ і рік-річно давала сотні жертв кривавому комунізмові) інтелігенція створила надзвичайної вартости твори української

культури, і заслуги її перед українським народом дійсно великі.

Десятки тисяч цієї інтелігенції впали в боротьбі з московським комунізмом та в боротьбі з московськими посіпаками — українськими комуністами, в тому числі з хвильовистами.

Саме серед цієї інтелігенції, так само, як і серед героїв визвольної політичної боротьби рр. 1917-1921 та наступних, слід би шукати прапороносців української національної революції, ідеологів української культури та українського світогляду та героїв українського національного руху.

Саме цій інтелігенції, її праці, її світоглядом настановам, слід би присвятити наукові розвідки, публіцистичні статті та виступи, саме цю інтелігенцію, а не купку чужих українському народові хвильовистів, слід би гльорифікувати, їх працю та значення для української культури популяризувати серед нашої еміграції.

До цього гурту свідомих, активних українських національних діячів тягнулися, як до свого прапору і свого мозку, сотні тисяч української сільсько-господарської та технічної інтелігенції, фахівців у галузях природничих наук, медицини, вчителів середніх та нижчих шкіл.

Саме ця інтелігенція була справжнім виразником думок і прагнень українського селянства та робітництва, їх справжнім національним проводом.

Ця інтелігенція, вкупі з інтелігенцією фаховою та вкупі з цілим українським народом, була творцем усіх без винятку цінностей, як матеріальних, так і духових. На творчій праці цієї інтелігенції, робітництва та селянства жирувала окупантська советська верхівка та її комуністична експозитура в Україні.

Питаємо, що спільного мала ця інтелігенція з українськими комуністами, Хвильовим, хвильовистами?

В чому полягав вклад Хвильового та хвильовистів у цю гігантичну працю української культурної верстви, у працю українського народу? Ми вже відзначили вище, що Хвильовий та йому подібні „мрійники загірної комуні” негативно оцінювали період нової економічної політики, розцінюючи цей період, як період відступу від ідеалів комунізму. В цьому вони мали рацію.

Період нової економічної політики був дійсно для українського народу періодом передишки, періодом, коли ослабнув не лише господарчий, але й духовий прес московського окупанта. Люди з середовища Хвильового або не розуміли того, що під час нової економічної політики була більш догідна ситуація для господарчого та культурного розвитку України, для накопичення сил протикомуністичного спротиву, або в засліпленості ідеями комунізму розуміли цю ситуацію, але були проти неї свідомо наставленими, скільки ця ситуація руйнувала їх мрії про світову революцію і перемогу комунізму.

Отже у відбудову господарчого життя України Хвильовий і хвильовисти не могли нічого внести і суб'єктивно чи об'єктивно, свідомо чи несвідомо, вони були проти цієї відбудови.

Щодо культурного ренесансу, то Хвильовий і хвильовисти не допомагали йому, а навпаки, перешкоджали, бо їх ідеологічні позиції були цілком протилежні ідеологічним позиціям української інтелігенції, що цей ренесанс творила.

Ми вже показали на прикладах, як Хвильовий ставився до культурного надбання української нації, до української інтелігенції, до українського народу, про що він мріяв і до здійснення яких ідеалів він прагнув. Українська національна інтелігенція, діячі українського культурного ренесансу, були виразно наставлені проти будь-яких комуністичних, чи навіть націонал-комуністичних тенденцій, в тому числі і проти Хвильового та його прихильників. Зокрема ця виразно протикомуністична та протихвильовистська тенденція, панувала в колах СВУ.

Не слід забувати, що саме з кіл українських комуністів вийшли люди, які провокували СВУ, вели слідство у справах СВУ і, нарешті, виступили, як прокурори або громадські обвинувачувачі на процесі СВУ (як, наприклад, Панас Любченко, Порайко, Смілянський).

Між діячами українського культурного ренесансу і українськими комуністами та їх поплентачами не тільки не було нічого спільного, але була глибока ідеологічна, політична та культурна прірва.

Треба мати на увазі, що невеличка частина української напівінтелігенції частково добровільно (як українські комуністи), частково добровільно-примусово (нічого іншого ро-

бити не вміли, а їсти треба було), частково з міркувань шкурних та кар'єристичних, пішла на працю в советську адміністрацію, советський партійний та профспілковий апарат, в советську пресу, в советську культурно-освітню систему (різні пролеткульти, пролетфронт, школи для советських верховодів та інші спеціальні і специфічні установи). В цих ділянках праці вже майже неможна було залишатись „безпартійним фахівцем”. Сам характер праці або характер установи примушував ставати на советські позиції, приймати, повсякденно протягати та запроваджувати в життя советську комуністсько-большевицьку ідеологію та советську „культуру”.

Ось у цих колах творились кадри майбутніх хвильовистів. Частина з них ідейно захоплювалась мріями про загірні комуні, творила різні пролеткульти, вапліте, літературні ярмарки, ідейно боролася в „відсталіми” творцями української культури, „закобзареними Шевченками”, Лесею Українкою, Коцюбинським, Грінченком, Зеровим тощо. Інші, як спритні кон'юнктуристи, писали на замовлення партії та уряду сталеві гимни та заумні залізо-бетонні вірші, малювали мало кому зрозумілі пейзажі та портрети шкрябали примітивні і малокультурні публіцистичні, філософічні, літературознавчі статті. В більшості вони всіма можливими засобами обплывували український фолкльор, старе українське письменство, всю минулу українську культуру, яка для них була лише „просвітянщиною”.

Надзвичайно примітивні своїм вихованням, освітою та культурою, вони звичайно брали за зразок для своєї творчості московську декадентську та „пролетарську” літературу та поезію, або найгірші покидьки західнього „модернізму”.

Ця частина „творців пролетарської української культури” звичайно користувалась всебічною (матеріальною та моральною) підтримкою московського окупанта, бо вона засмічувала українську культуру й українську духовність московськими покидьками або інтернаціоналістичними ідеями, проводила в маси комуністсько-большевицьку ідеологію, пропагувала цинізм та антигуманізм. **Досить навіть поверхово проаналізувати всю цю макулятуру, щоб переконатися, що вона не мала нічого спільного з справжнім українським ренесансом.**

З цих кіл повиходили „пролетарські” письменники — різні Сталеві, Крицеві, Червоні, Рожеві, Багрові, Заводські, Пролетарські, Первомайські, і їм же ність числа, яких, на щастя ніхто не читав.

Ми ще раз питаємо, що спільного було між цими творцями „пролетарської” культури і творцями українського культурного ренесансу?

Український культурний ренесанс продовжувався приблизно до кінця 20-их років нашого століття, тобто до кінця нової економічної політики. Звичайно, і в цей період творити українську культуру в окупованій москалями Україні, під доглядом чужих і своїх посіпак, було не легко. Працівники української культури постійно наражались на небезпеку конфлікту з окупантом, нерідко були жертвами доносів своїх власних земляків із кола тих, що творили „пролетарську культуру”, але розгром прийшов пізніше.

Лише наприкінці 20-х і на початку 30-х років окупаційна московська влада, після розправи з різними своїми правими та лівими опозиціями, звернула спеціальну увагу на Україну та зокрема на українське культурне життя. На протязі короткого часу і, на жаль, з активною участю знову таких **українських комуністів був розгромлений український ренесанс.** Саме за цих часів розгромлено ВУАН, погромлено українське письменство, малярство, за допомогою провокаторів розкрито СВУ, почався наступ на українських фахівців у ділянках природничій, математичній, економічній, на українських інженерів, лікарів тощо.

На ці прокляті роки припадає також наступ на українське селянство, яке голодом та висилками загнали до тієї „комуні”, яку так славив у свій час Хвильовий і про яку він так мріяв. Розгром був всебічний, добре продуманий, пляновий і надзвичайно жорстокий. Розгромлено всі ділянки української культури, всі ділянки українського господарства. Запанував терор, ще досі небачений в історії нашого народу.

Наступила нова епоха спротиву українського народу проти московського окупанта та комуністсько-большевицької ідеології.

Виростає нове покоління. Покоління — ровесників „Жовтня”. Це покоління виростало в дуже небезпечних і складних, ми сказали б, у трагічних умовах. Це покоління не ба-

чило нормального життя, майже нічого не знало про досягнення західної цивілізації. Це покоління з малих років запаморочувалося советською пропагандою, уявною величчю „соціалістичного” будівництва. Цьому поколінню через нижчу, середню і вищу школу, пресу, радіо, кіно вбивали в голову комуністичну ідеологію. Це покоління тягнули в піонери, комсомол, партію. Це покоління нічого не знало про український визвольний рух, або знало про нього в наскрізь брехливому советському освітленні. На це покоління советська окупаційна влада покладала великі надії. Це їх — „ровесників Жовтня” — всіма засобами вчили любити Москву, комунізм, „великого, геніального батька” Сталіна, це їх усіма засобами вчили зневажати свою націю і все те, що пахне національним — зневажати родину, церкву; це їх вчили донощитва та провокації; це в їх голови вбивали „романтику Великого Жовтня”, ставили за приклад „залізного” чекіста Дзержинського та донощика-батькопродавця Павліка Морозова.

Здавалося б, що саме з цього покоління мали б вийти „дійсні борці за комунізм”, продовжувачі діла „Великої Жовтневої”, посіпаки українського народу. Але трапилося чудо. Чудо, однак, для тих, хто підходить до оцінки явищ з чисто матеріалістичного боку. Для тих же, хто вірить у непереможний людський дух, дух, що походить від Творця Всесвіту, це не було і не є жадним чудом.

Природний дух української нації, властивий людині, дух даний від Бога та здібність сприймати й оцінювати явища, які відбуваються в оточенні, привели до того, що це покоління не тільки не стало неофітами комунізму, але зайняло до нього скристалізовано-негативне становище.

Це покоління не потребує захисту з боку різних „адвокатів”, бо воно, не в приклад їм, ніколи не захоплювалось советською владою та комуністичними гаслами, ніколи не мріяло вкупі з Хвильовим про загірні комуни. Люди цього покоління дуже добре орієнтувались у советській ситуації. Вони змалку дуже добре пізнали сувору дійсність. Вони знали: для того, щоб вижити в тому **вовчому советському світі**, треба бути хитрішими за ворога, треба бути тугішими, ніж їх батьки і старші брати. Треба щодня боротися за кусник хліба і за свою вільну душу, треба всіма засобами опиратися отруйливим впливам комуністичної системи.

Це молоде покоління, на нашу думку, заслуговує спеціальної уваги і спеціального вивчення. Воно народилось або виховувалося у перші роки большевицької революції, входило в життя за часів духової руїни. В який спосіб зберегло воно людське обличчя? Докладна відповідь на це питання не входить у рямці даної праці. Як ми вже зазначали, велику роль відіграли ірраціональні сили української духовости, здібности людського духу шукати вічної істини. Крім того, відігравали, безумовно, велику роль впливи родини, впливи скарбів нашої української та світової літератури, зокрема впливи **не Хвильового**, якого ця молодь не читала і про нього навіть не чула, а впливи того самого „закобзареного, іконописного батька Тараса”. Це покоління дуже добре знало ціну всяким советським ідеологіям, Марксам, Ленінам, Сталінам; воно мало цікавилось б тими яловими дискусіями на тему про гріхи та досягнення советської влади та комунізму, які мають місце на еміграції. **Воно добре знало, що все це є облуда.** Інстинктивно воно прагнуло справжньої культури, справжньої моралі й етики. Ми глибоко переконані, що це покоління, як і нове, що росте тепер, буде чудовим ґрунтом для християнського ідеалізму, гуманізму та націоналістичного думання. Але в умовах суворой, вовчої советської дійсности не було або було дуже мало можливостей для скристалізування антикомуністичної ідеології. Була відраза до комуністичної пропаганди, до советського побуту, московсько-большевицької етики і — прагнення, гаряче прагнення, чогось іншого, світлішого, людяного.

На еміграції ми могли бачити, як швидко люди цього покоління струсили з себе всю порохнявину комуно-большевицького виховання і як швидко вони сприйняли національну ідеологію, досягнення західної культури, ідеї християнського ідеалізму, гуманізму та справжнього демократизму.

Що мало робити це покоління в умовах комуно-большевицького терору? Найбільш передова та героїчна частина цього покоління пробувала організувати спротив режимові, закладати протисовєтські організації, провадити пропаганду ідей СВУ чи інших націоналістичних рухів. Ще в рр. 1934-1939 ми час від часу зустрічаємося з спробами активного спротиву советській владі, зокрема під час колективізації, з спробами більш чи менш явної антисовєтської пропаганди,

в якій бере участь також українська молодь, студентство та учні різних технікумів.

Переважає більшість молоді прагне оволодіти висотами науки, тобто зробитись добрими фахівцями і хоч у такий спосіб служити своєму народові, творити реальні цінності. Цікаво відмітити, що переважно більша частина молоді вибирає фахи, в яких можна працювати, не пов'язуючись з „ідеологією комунізму”. Українські юнаки і юначки вибирають більш-менш нейтральні ділянки господарчої діяльності (природничі науки, техніку, медицину, сільське господарство) і уникають іти до вищих учбових закладів, міцно пов'язаних з „ідеологією”, як от економічні, педагогічні заклади, не кажучи вже про різні інститути журналістики, вищі комуністичні школи тощо. Той, хто мав справу з вищою освітою в Україні, дуже добре знає, що найбільша кількість подань і найбільші конкурси були до індустріальних технічних закладів, агрономічних, медичних інститутів і інших подібних фахових ВУЗ-ів.

По ВУЗ-ах це молоде покоління чесно „гризло граніт науки”, всякими правдами та неправдами відпекувалось від марксо-ленінської псевдонауки, партійних, професійних та комсомольських навантажень, зборів, мітингів та демонстрацій. Частина цього покоління примушена була йти до комсомолу, щоб у такий спосіб дістатися до ВУЗ-у або одержати стипендію, але, як правило, уникала будь-якої активізації в ньому, вже не кажучи, що вона абсолютно не цікавилась комуністичною ідеологією та проблематикою різних „загірних комун”. Наскільки далеко була ця молодь від комуністичної ідеології та різних проблем хвильовизму, показує факт постійного алярмування партійних чинників про відрив комсомольців у ВУЗ-ах від активної діяльності в комсомолі, низький рівень їх політичної і, спеціально, марксо-ленінсько-сталінської письменности. Основним гаслом цієї молоді було досконало оволодіти своїм фахом і в цей спосіб домогтись певного визволення від тиску режиму. Ця молодь бачила в праці за своїм фахом єдину можливість свого творчого виявлення, творчої продуктивної праці.

Молодь ця після закінчення вищої освіти всіма засобами уникала адміністративних, партійних, професійних чи інших громадських або політичних ділянок праці, бо добре знала, що на цих постах їх очікує не творча праця, а тов-

чіння води в ступі, безперервна брехня та очезамилування. Кожний, хто знає советські умови, може собі пригадати, з якими труднощами окупаційна влада в Україні зустрічалася при розв'язуванні проблем адміністративних кадрів у галузі господарчої та культурної діяльності. Все, що було більш-менш здібне, тікало від посад працівників апарату і залюбки йшло на суто-фахову працю. Постійною проблемою для советської системи було знаходити працівників агрономії, лікарів, інженерів для обсаджень адміністративних посад. На цих посадах звичайно перебували недовчені або нездібні фахівці.

Звичайно, ця молодь могла б багато зробити і в галузі гуманістичних наук, але всі ці молоді люди дуже добре знали, що в літературі, історії, філософії, журналістиці їм немає поля до праці, що всі ці ділянки охоплені советською брехнею, є не наукою, а псевдонаукою, не діяльністю, а псевдопрацею. Чи можна цій молоді закинути незацікавленість гуманітарними проблемами, різними ідеологічними питаннями, фахову вузькість, „внутрішню еміграцію”? Гадаємо, що такий закид був би не справедливий. Важко вимагати самопожертви від цілого покоління, від широких громадських груп. А займатися цими проблемами в умовах советської системи дорівнювало самогубству.

Не беручи участі в політичному житті країни, ця молодь, як не парадоксально на перший погляд, продовжувала в інших умовах і іншими методами працю своїх батьків і старших братів та сестер.

Вони вчилися для того, щоб досконало опанувати фах, після закінчення високої освіти вони ставали творцями реальних цінностей, посували вперед дійсну науку, техніку, сільське господарство та тисячі прикладних фахів. Вони не мали можливості творити українську культуру в стислому значенні цього слова, але вони творили і творять сьогодні українську техніку, агрономію, вони будували і будують сьогодні українське господарство, українську промисловість, працюють по лікарнях та школах. Це є нові кадри української інтелігенції, нові кадри українського народу, але це не є кадри комсомолу та КП(б)У. Не є це кадри і з-під прапора Хвильового. Ці нові кадри, може, краще за будь-кого знають справжню ціну комунізму — хвильовизму та інших „ізмів”.

Ми віримо, що ці кадри не потребуватимуть навіть спеціального перевиховання, бо суворе життя під советами навчило їх, що значить сухий окупантський хліб, якими „батьками” для них є батьки жовтневої революції та різні мрійники „загірніх комун”.

Ці кадри виростали під жахливим пресом фізичного, морального, політичного і національного поневолення, і треба чекати, що вони беззастережно сприймуть нові гасла визволення людської гідності, соціального, політичного, національного визволення, і будуть їх ентузіястами.

Немає також у нас побоювань, що ці кадри підуть за облудними гаслами обновленого комунізму, за гаслами загірніх комун та філософією Аттіл, що мають іти вогнем і мечем по полях Європи. Для цих кадрів Хвильовий ніколи не був ідейним вождем і ніколи не стане національним прапором.

Чи прагне це молоде покоління до якихсь ідеалів, чи здібне воно творити нове життя, сприйняти християнський світогляд, досягнення тисячолітньої культури, гасла волі людини, норми моралі, етики, права? Ми глибоко переконані, на підставі контактів з цією молоддю ще на батьківщині, на підставі поведінки цієї молоді на еміграції, що молодь ця є добрим ґрунтом для засіву вічних ідей християнської культури, і в майбутньому буде творцем не лише матеріальних, але й духових цінностей української нації.

Тому саме ця молодь не потребує захисту непрошених адвокатів і ніхто цю молодь не збирається виключати з активного життя в майбутній Українській Державі, чи судити її за її діяльність у минулому.

Маємо підстави гадати, що різні еміграційні хвильовисти не мають зеленого уявлення про дійсні прагнення, настрої чи ідеологію цієї молоді, бо вони ніколи навіть здалека не вступали в контакт із цими дійсними творцями дійсних цінностей, цими кадрами не тільки безпартійної молоді, але й тієї, що в комсомолі, але яка духово з комсомолом по суті нічого спільного не мала і не має.

Але серед цих вихованців „Жовтня” були і інші люди. Деяка, порівняно незначна частина цієї молоді, з недовідченості, а іноді з міркувань кар’єристичного порядку, навчалась, а потім працювала в таких ділянках советсько-

го життя, де жити і працювати без „комуністичної ідеології” майже було неможливо. У тридцятих і на початку сорокових років письменник, історик, журналіст, літературознавець тощо, за вийнятком окремих випадків, не міг вже випорснути з лабет „ідеології”. Вже за своїм фахом він був, або мусів бути, підбрехачем советської окупаційної влади.

Люди, які працювали в цих фахах, або переживали душевну трагедію, шукали шпаринок, в які можна б втиснути хоч частинку вільної думки, національного духу, або роками мовчали, або пристосовувались до потреб системи, отже добровільно чи недобровільно ставали „лицарями” та ідеологами цієї системи.

Ті, хто шукав шпаринок, ті, хто пробував боротися за справжню науку, за правдиву вільну думку, були завжди під загрозою загинути і більшість їх безоглядно знищено комуні-большевиками. Система не допускала найменших відхилень від московсько-большевицької ортодоксії. Часи вже були, на жаль, не ті, що раніш. Ті, що мовчали, примушені були покидати свій фах. Ті, що безоглядно пристосовувались, робили, відверто кажучи, дуже брудну роботу. Це вони писали літературно-публіцистичні або критичні доноси на своїх близьких товаришів та друзів, це вони безкінця викривали різні ухили в історії, історії літератури, економіці, і навіть в математиці та акушерстві.

Це вони марксо-ленінсько-сталінською ідеологією душили всякі прояви вільної творчості не лише в літературі, мистецтві, музиці, але навіть у технічних та природничих науках.

Це вони були тими чекістами психіки, які стежили за всією працею тисяч дійсних творців в усіх галузях людської діяльності.

Це вони були експертами марксо-ленінської ортодоксальності в музичній симфонії та математичній теорії, в літературному творі або в дисертації на тему про лікування пістряка.

Це вони були тією чумою, яка нищила найменші прояви вільної творчості.

А інші з них плодили безталанні романи, барабанні вірші, безглузді агрономічні або технічні теорії, випускали примітивні фільми та схематизовані бездушні п’єси, найвищою цінністю яких було безмежне обожування Сталіна.

Ці кадри, дійсні кадри комсомолу та партії, затруювали атмосферу, душили все творче, що ще збереглося на українській землі.

Ці люди були своєрідно-активні, вони пхались на керівні адміністративні, літературні і навіть наукові посади. Малокультурні або й некультурні, інтелектуально-примітивні, вони претендували на організаторів життя, але це життя лише партачили.

Хто з нас не знав цих безталанних, примітивних комісарів від літератури, мистецтва, науки! Їх активність, на жаль, притягає увагу до них деяких наївних еміграційних політиків, які гадають, що ці активісти з комсомолу та КП(б)У мають і в майбутньому у Вільній Україні грати якусь позитивну роль, ба навіть першу! Марні надії! Фата-моргана! Ці кадри з комсомолу та КП(б)У, комісари від науки та мистецтва, ніколи не були здібні і ніколи не будуть здібні до творчої праці. Це кадри голих адміністраторів, і в момент, коли зникне під їх ногами ґрунт окупаційної комуністичної системи, вони не будуть здатні не лише до творчої, але, мабуть, до жодної праці.

Треба пам'ятати, що саме на цих кадрах власне побудована тоталітарно-комуністична, окупаційна система, що ці кадри жирують на цій системі і будуть її боронити всіма силами.

Але навіть і з цієї групи „ідеологів” комуністична частина здібна перероджуватись. Відірвані від системи наслідком катаклізмів у цій системі, простіше сказати — періодичних чисток партії та комсомолу, дехто з цих кадрів пориває з системою і навіть стає в опозиції до неї. Частина пориває невідклично, рішуче. Цю частину слід, на нашу думку, підтримувати на її новому шляху і дати можливість нового духового оживлення і включення в творче життя.

Але, на жаль, частина з них, навіть пірвавши з минулим, залишається під впливом старої ідеології. Вони починають шукати ідеологічного виправдання своєї минулої діяльності, шукати відповідних для себе в історії українського руху героїв. З цих кадрів також поповнюються ряди хвильовистів. Для цих людей Хвильовий є героєм, а націонал-комунізм — прапором. Часами вони так розперезуються, що хочуть оголосити свої прапори, прапорами всієї української нації, свій шлях — шляхом української еліти.

З такими явищами ми повинні вести безкомпромісову боротьбу. Помилки минулого можна забути, але гльорифікувати помилки є шкідливим. Підносити зраду до героїзму — це є більш, ніж цинізм.

Про неморальну поведінку окремих індивідів або груп можна забути, але підносити її, як національний прапор, є злочин.

Серед прихильників та пропагаторів хвильовизму є ще одна категорія людей. Це люде, які про Хвильового та хвильовизм лише дещо чули. Найчастіше ці люди походять із Західної України або з кол старої еміграції.

З Великої України до них доходили окремі чутки про Хвильового та хвильовизм, окремі твори Хвильового або окремі його висловлювання.

Про життєвий шлях Хвильового, про його зрадницьку роль в українських визвольних змаганнях ці люди нічого не знали і не знають досі.

У своєму бажанні мати хоч якісь публічні прояви боротьби українського народу за свою волю, ці люди хапались за виступи Хвильового і вкладали в них той зміст, якого практично в цих виступах не було. Ці люди, на жаль, не мали жадних матеріалів про інші ідеологічні рухи на Великій Україні, як, наприклад, рух СВУ, по тій простій причині, що ці рухи поборювалися советсько-комуністичним режимом у такий спосіб, що про їх ідеологію та боротьбу жодні вістки не могли просякнути за кордон, навіть у замаскованому вигляді.

Для цих людей, що просто не знають дійсної суті хвильовизму, може, певну допомогу дасть ця праця, вивчення творів Хвильового та історії хвильовизму.

РОЗДІЛ IV.

На початку цієї праці ми зазначали, що хвильовизм не є нині якоюсь ідеологічною, політичною чи суспільною течією на батьківщині, ми підкреслювали, що хвильовизм є явищем наскрізь еміграційним. Але не слід забувати, що комунізм, так, як і націонал-комунізм, хвильовизм та ін-

ші подібного типу „ізмів”, є отрутою, яка намагається отрувати мозки цілих суспільств, ослаблювати їх у боротьбі за вічні і абсолютні ідеали людства. За найнебезпечніші з цих усіх отрут ми якраз вважаємо отрути неокомуністичних та прокомуністичних „ізмів”, отрути „мрійників загірних комун” із ЧЕКА та їх послідовників.

Комунізм, типу сталінського, ідеологічно і програмово розгромлений. Не лише Україна та український народ, але весь світ і все людство вже наочно переконались, що приніс цей комунізм людству. **Боротьба з сталінським комунізмом має перейти з площини духової в площину фізичну.** У світі стає чимраз менш людей, які вірять у прогресивну ролю цього комунізму. На наших очах проходить переродження ідейних прихильників Советського Союзу в антикомуністів. Комуністичну агентуру, п'яті кольони в різних країнах світу, треба поборювати не ідеологічно, не переконанням їх, чи перевихованням, а заходами поліційного характеру, бо в більшості вони є звичайними платними агентами московсько-большевицької імперії, а з шпигунами та провокаторами в дискусії не вступають, їх просто знешкоджують.

Значно небезпечнішими є течії неокомуністичні, прокомуністичні, всякі „ізмів”, що ховаються під різноманітними машкарами. Ці течії та їх ідеологи чудово розуміють, що комунізм типу московсько-большевицького нікого вже привабити не може, що він здискредитований остаточно.

Починається тонка політично-ідеологічна гра. Діапазон відтінків цієї гри безмежно великий. Починаючи від створення „народних фронтів”, організації „прогресивних” елементів, „сторонників миру”, і кінчаючи літературними дискусіями і нібито невинними „об'єктивно-науковими” розвідками.

Ідеологічна агентура цих „ізмів” просякає в різноманітні ділянки людського життя в західному світі і отруєє їх. Комунізм вишколює своїх агентів для ідеологічної праці не лише в політичних середовищах, професійних організаціях, державних апаратах, але в наукових установах, літературних, мистецьких організаціях і навіть в релігійних колах. Усім відомі розкриття шпигунських, глибоко законспірованих мереж в різних ділянках господарського, політичного і культурного життя Америки, всім відомі черво-

ні декани, науковці-шпигуни, які, з нібито ідейних мотивів, служать комунізмові.

Менш відомо, що серед керівної інтелектуальної верхівки західного світу: світово-відомих наукових працівників, мистців, письменників є неофіти комунізму або неокомунізму, по нашій термінології — **поплентачі комуністичної ідеології, або сальонові комуністи.** Незадоволені сучасним станом соціальних взаємовідносин у вільному світі, сучасними правовими та політичними системами, станом сучасного християнства, ці інтелектуалісти шукають „нових шляхів” для людства і, на жаль, часто-густо падають жертвами тонкої ідеологічної праці агентів комунізму, в першу чергу піддаються пропаганді „високих” ідей мрійників „загірних комун”.

Загірні комуні, романтика комунізму — це є найнебезпечніша отрута. Брутальний чекіст Ванька, що краде або відрубав з руками годинник, викликає огиду. Відверта окупація чужих країн, брутальне запровадження „соціалізму”, відразу розкриває очі, як жертвам „Великої Жовтневої”, так і спостерігачам цього „соціалізму”. Чудові мрії про „загірну комуни”, про комуністичних „Марій, що стоять на гранях віків”, про ідеальне „безклясове суспільство” про „ідеальний устрій”, про відродження „загниваючої культури Заходу” — всі ці оманливі, „напівмістичні”, „романтичні”, „високо-гуманітарні”, „прогресивні” ідеї є непорівняльно небезпечніші, бо вони подаються у привабливій, нібито глибоко-прогресивній формі.

Комунізм шукає м'яке черево в людства і, на жаль, це м'яке черево іноді легко знаходить.

Відповідні, співзвучні цьому неокомунізмові, „високому гуманізмові”, „прогресивізму”, течії починають з'являтися і в нашому українському еміграційному суспільстві. Вони є не лише в площині політичній (всі ці теоретики „безкласового суспільства”, усупільнених сільського господарства та промисловості, з їх „науково-доведеними” перевагами соціалістичного господарства над приватним, всі ці ідеологи наявності кадрів української визвольної боротьби в лавах КП(б)У та комсомолу), вони є, на жаль, і в науковому, літературному та мистецькому житті. В нас, ще не пропагують відверто прокомуніста Сартра чи Пікасо, але ентузіясти, по суті, розкладницьких філософій та мистецьких течій, на

жаль, е. В нас не виступають відверто з пропагандою економічної комуністичної програми, але прокомуністичні економічні наукові доповіді та публіцистичні статті ми вже маємо. Наші інтелектуали, письменники, мистці, політики ще не включаються в „прогресивні” рухи, але на вибрики окремих „прогресистів” поглядають поблажливо. Коли ж врахувати, що пропагатори неокомунізму, хвильовизму є звичайно дуже активні, спритні, а головне нахабні, то така поблажливість є дуже небезпечна.

Однією із улюблених метод прихильників „загірних комун” є провокація та наклеп або примітивні, на жаль, іноді, впливаючі на недосвідчених людей, софізми. Наприклад, тим, хто виступають проти комуніста Хвильового та хвильовизму, еміграційні хвильовисти закидають, що вони ідуть разом з московськими комуністами, які теж іноді виступали, а подекуди й тепер виступають проти Хвильового.

Ці „софісти” звичайно не пишуть, що московські більшовики виступали (і виступають досі) також і проти правої руки Леніна — комісара військових справ за часів кривавого жовтня — Лева Троцького, бувшого голови Комінтерну Зинов'єва, б. заст. голови Совнаркому СРСР Лева Каменєва, ідеолога комунізму Бухарина і їх знищили. Москва засудила та знищила своїх вірних слуг українських комуністів — б. наркома НКВД УРСР Балицького та голову Совнаркому Власа Чубаря, довела до самогубства Панаса Любченка (того, що на процесі СВУ виступав як обвинувачувач українських діячів). Вона знищила кривавих катів НКВД Ягоду, Єжова і в останній час Берію та його прихильників.

Із демагогічної „логіки” примітивних софістів мало б слідувати, що із Балицького, Чубаря та Панаса Любченка українці мали б робити національних героїв, бо ж вони теж постраждали від Москви і Москва проти них виступає!

Українці не роблять і ніколи не будуть робити героїв чи національних прапорів ані з чекіста Балицького, ані з Хвильового, як ~~не~~ роблять із Берії свого національного героя грузини.

Тим, хто не розуміє, або вдає, що не розуміє, яка різниця у ставленні московських комуністів та українських патріотів до Хвильового, слід розкривати саму суть демагогічної „логіки” цих хвильовиствующих софістів.

Як відомо Хвильовий від часу своєї зради Українській Національній Революції і його переходу на бік більшовиків,

вірно служив загірній комуні аж до самої своєї смерті. Тим самим служив комуністичній Москві, хоч іноді критикував за ніби її переродження та недотримання комуністичних ідей. Власне кажучи, тяжко сказати, хто в цьому родинному спорі більшовиків заступав найчистішу комуністичну лінію Москви чи Хвильовий. Для українського ж народу хвильовистська комуні не була і не є ліпша від московської і обі вони спричинили море сліз та крові; найчастіше вони діяли разом в справі гноблення нашого народу.

Комуністична Москва виступала і виступає проти Хвильового та хвильовизму власне тільки за ці внутрі комуністичні розходження, за порушення „генеральної сталінської лінії партії”. Натомість український народ обвинувачує комуніста Хвильового та українських комуністів за їх зраду Українській Національній Революції. Ця зрада довела до повалення Суверенної Української Держави та до окупації нашої батьківщини московськими більшовиками. Ця зрада та комуністична окупаційна політика коштувала українському народові:

1. Не менш 7-ми мільйонів жертв,
2. Погрому духовенства обох Український Церков та руйнації храмів Божих,
3. Погрому української національної інтелігенції та української національної культури й заведення замість неї советської псевдокультури,
4. Руйнації нашого селянства та закріпачення його в колгоспах,
5. Довела до страшного зубоження наших міст та до злиденного стану нашого робітництва та інтелігенції,
6. Врешті до русифікації нашої батьківщини.

Москва була проти Хвильового та хвильовизму, бо він проповідував націонал-комунізм та поворот до чистого комунізму, виступав власне проти сталінської комуністичної лінії того періоду, зокрема проти нової економічної політики. Противники ж Хвильового та хвильовистів виступають проти Хвильового та хвильовизму, як проти ідеологічної комуністичної течії, бо вважають націонал-комунізм не ліпшим від сталінського комунізму.

Для Москви Хвильовий, Зинов'єв, Троцький, Бухарін, Берія та інші є „ухильники від генеральної лінії партії”, а для українського народу вони всі є кати нашої батьківщини.

Отже критика Хвильового Москвою і наше обвинувачення його йдуть з зовсім протилежних напрямків і не мають нічого спільного між собою. Тому всякі спроби нашу критику Хвильового і критику його Москвою звести під один знаменник розраховані на простих недосвічених людей і являються чистою провокацією хвильовистів.

Дуже добре було б, якби прихильники Хвильового на еміграції, замість провокацій та лайки, ясно і недвозначно здекларували своє становище до Хвильового та хвильовизму, тобто до націонал-комунізму. Коли вони є проти ідеології націонал-комунізму, тобто проти засадничої ідеології Хвильового, то дальша дискусія з ними відпадає. Залишається лише тоді незрозумілим чому гльорифікується зрадник Хвильовий та пропагується ідеологія хвильовизму. Чому тоді Хвильовий має бути „прапором української нації”? Коли ж вони вважають, що хвильовизм був „епохою в українській історії”, що Хвильовий висунув ідеологію, яка є „ідеологією підбольшевицької України”, коли Хвильовий був „провідником і форматором українського народу”, то з такими твердженнями і такими поглядами треба активно боротися, бо такі погляди і твердження є гльорифікацією і розповсюдженням ідей націонал-комунізму, але у захованому вигляді.

Ми ж зазначали вище, що ідеологічно є не так небезпечний тепер сталінський комунізм, бо він ідеологічно розгромлений та скомпромітований і потребує лише розгрому фізичного, як небезпечні є різні прокомуністичні та неокомуністичні течії та ідеології. Москва тепер покладає всі свої надії у західньому світі не на комуністичні партії (бо вони цілком скомпромітовані і є явними агентами), а на різні прокомуністичні „прогресивні” рухи, бо під машкарою цих рухів можна ще провадити задурманення людства комунізмом, знаходити собі прихильників та несвідомих того, що вони роблять, агентів.

Отже боротьба з захованою комуністичною пропагандою, боротьба з прокомуністичними ідеологіями — отже і з ідеологією хвильовизму, є одним з найважливіших завдань сучасності.

„Прогресивні” течії настільки просякають в життя, що в нас подекуди стає непопулярним і немодерним дотримуватись чіткої християнської ідеології, чітких, ясних точок по-

гляду на культурний процес, стояти на позиціях духової своєрідності нашого народу, критично сприймати останні „досягнення” культури і філософії Заходу. Такі погляди „прогресисти” рахують відсталими, консервативними, ба навіть реакційними.

Між тим, якби всі ці „прогресисти”, „соціалісти” та пропагатори інших „демократичних” та „передових” течій нашої української суспільності завдали собі труду уважно зупинитися над ідеологічними засадами антихвильовистів, зокрема над ідеологією СВУ, вони побачили б, що ця ідеологія послідовно поборює не лише комуністичні та прокомуністичні ідеології та ідейки, але також будь-які тоталітаристичні, реакційні течії, що СВУ пропагує дійсно прогресивні і демократичні гасла, що вона бореться за очищення нашого українського світогляду від різних намулів чужих і ворожих теорій, що для СВУ не є метою поборювати осіб чи організації, а є метою поборювати певні шкідливі явища в еміграційному суспільстві, боротися з ідеологіями, які є чужі духові українського народу.

Сьогодні певні особи чи певні гуртки запекло виступають з пропагандою різних „прогресивних” теорій, страшенно радіють, що вони є неофіти „передових” ідей, іноді щиро вірять у потребу „безклясового суспільства” і різних „передових форм народнього господарства”.

Історія в певній мірі повторюється. В роки нашої національної революції та відродження нашої державности, під впливом соціалістичних ідей наша українська еліта хиталася. Тоді немодерним, консервативним, відсталим, було оголошувати боротьбу інтернаціоналізмові, соціалізмові з під знаку Маркса, та ставити чітко, беззастережно національне на перше місце, творити своє військо, безкомпромісово боротись за самостійність. Тоді вірили, що соціалізм має принести не лише соціальне, але й національне визволення. Все це не було наслідком бездарности наших провідних верств, не було наслідком їх слабодухости чи зрадливості. Це було наслідком тонкого отруєння соціалізмом того часу, його чудовими гаслами соціального та національного визволення, його романтикою безкровної революції, романтикою соціалістичного раю на землі, без хлопа і без пана, справедливості, братерства народів та інших чудових, романтичних гасел.

Отруєна цією ідеологією, наша еліта не рішалась „застромити ножа в спину революції”, розпускала українське військо, бо воно не відповідало настановам „прогресивного” руху, довго не рішалась порвати з „братнім, революційним російським народом” і оголосити незалежність України, боялась думати про власний міцний державний апарат, вважала за реакційне підтримувати і розвивати українську Церкву і боялась робити тисячі речей, аби, не дай Боже, показатись „реакційними”, „відсталими”, „консерваторами”. А головне, наша еліта не мала ясної ідеології, ясної програми дії, чіткої тактики та стратегії. В цей час ворог мав ясну світоглядну лінію, ясну програму дії і, отруюючи інтернаціональними та комуністичними гаслами наш народ та його провідну верству, швидко творив свою армію, свій державний апарат, свою ЧЕКА, яка так імпонувала декому з наших „мрійників загірніх комун”, і вогнем та мечем завойовував нашу батьківщину.

І ми прокинулись від сну окрадені. Прокинулись від мрійництва, від гіпнози різних привабливих теорій — запізньо. Програли боротьбу, бо були затруєні привабливими чужими теоріями і не спромоглися протиставити їм свого ясного погляду на життя.

Історія повторюється.

Дуже замасковано нас починають затруювати знову різними привабливими теоріями, різними „прогресивними” побудовами, різними „модерними” гаслами. Знову нам подають ту саму страву: передові теорійки неокомунізму, відновлений і гльорифікований націонал-комунізм Хвильового, неясні і двозначні прагнення героїв Багряного, які нібито борються на два фронти — з комунізмом і Заходом, які, власне кажучи, не знають, чи варто боротись, бо ж з обох боків барикад стоїть український народ, при чому з того боку стоять герої знову сильні, як леопард, і позірні, як ЧЕКА; твори, в яких бомби мають чомусь обов'язково нищити церкви й статую Божої Матері, а провокаторами мають бути священики. Твори, в яких дуже багато барабанного бою, гльорифікації советських комбригів, комуністів, генералів та дуже двозначних партизан. Твори, які наповнені досить фальшивою романтикою: „Вона встає, як саме це покоління, розіп'яте на перехрестях історії... незайманно-прекрасна в своїй божественній вроді”, вона, що „дивиться в небо великими, скляними очима, мов би позиваючи само-

го Бога, кидаючи йому розпучливо-зухвалий виклик...”, але твори, які не дають ясної перспективи, за що ж борються і мають боротись українські люди, — чи за загірні комуни, азійські ренесанси, знову світові революції та інші порожні гасла, чи в першу чергу за інтереси свого народу, за побудову свого дому, за повернення людині її права на життя, без ЧЕКА та леопардів, без голів чорних трибуналів та інших „романтичних” атрибутів.

Час, найвищий час мати нам свою національну, ясно скристалізовану ідеологію, не запозичену в Марксів, Шпенглерів, Сартрів, а побудовану на тому, що є вічне, що створило культуру всього світу і культуру нашої батьківщини — на християнському ідеалізмі, справжньому гуманізмі, на істинах абсолютної моралі та етики. При чому ця ідеологія має бути не хитка, як човен на морі, не розпливчаста, а войовнича, бо перед нами войовничий ворог, отже боротися з ним треба не заумною романтикою, а Хрестом і мечем.

Час, найвищий час нам мати свою ясну світоглядну, морально-етичну, політичну і соціальну програму. Не виправлення недоліків сталінського комунізму, не запровадження неокомунізму, а безоглядне знищення всієї комуністичної системи, системи терору, поневолення людини, системи експлуатації людини в ім'я держави чи колективу, знищення докорінне, згори і до низу, в ім'я долі людини, волі її духової і господарської діяльності, в ім'я волі нашої нації і волі всього людства.

Найвищий час зрозуміти, що не люди „позірні, як ЧЕКА”, не „кадри з КП(б)У та комсомолу”, не „комбриги” та „генерали” мають будувати це нове життя, а ті, що, не дивлячись на терор „позірних, як ЧЕКА”, терор „кадрів із КП(б)У”, творили, творять і будуть творити вічні, незаперечні вартості людської культури і людського духу; бо саме в них, у цих „внутрішніх емігрантів”, які відмежовувались, відмежовуються і будуть завжди відмежовуватись від комуни і її творців — збереглося те, що рухає людство вперед, те, що й досьогодні захищає його від повної заглади, а саме — вічний людський, непереможний, даний від Творця, Дух, що формує ясні засади етики й моралі та збуджує віру в перемогу добра над злом.

ПРИМІТКИ:

¹⁾ З різних публікацій, які гльорифікують Хвильового та популяризують і захищають хвильовизм та націонал-комунізм, дозволимо собі продемонструвати уривки з однієї, де автор, не маскуючись зливою слів, філософічними міркуваннями та літературознавчими екскурсами, цілком відверто пише: «А ми такі, як уся підбольшевицька Україна, прапором якої був і залишиться Хвильовий. Хвильовий був комуністом і ми такими були, Хвильовий був комсомольцем і ми також». Цей же автор, після зганьблення в своїй статті противників хвильовизму, категорично заявляє, що вся Україна відречеться від них. (Див. статтю Валентина Шумила «Україна їх відречеться» в «Українських Вістях» (Новий Ульм), ч. 99 (770) від 10. грудня 1953 р.). В тих же «Українських Вістях», паризькому «Українському Слові», мюнхенській «Сучасній Україні» та деяких інших часописах, у публічних виступах п. редактора І. Багрянного, п. проф. Ю. Бойка, п. Ю. Дивнича та деяких інших політичних діячів, без великого труду можна зауважити настирливі намагання не лише гльорифікувати постать Хвильового, аж до тієї міри, що ставлять його поруч символів національно-визвольних змагань українського народу — Симона Петлюри, але й намагання пропагувати хвильовизм, як типову для української людности ідеологію. (Див. статтю п. Івана Багрянного «Боротьба проти московського імперіялізму й Українська Національна Рада» в «Українських Вістях», ч. 7 (782) від 21. 1. 1954 р. та ч. 8. (783) від 24. 1. 1954 р.).

²⁾ Див. О. Ган: «Трагедія Миколи Хвильового» — Видавництво «Прометей» та часопис «Наша боротьба». Ми навмисно посилаємося лише на ці два джерела безсумнівних прихильників М. Хвильового, хоч і маємо власні матеріяли до його біографії.

³⁾ Тим, хто цікавиться цим питанням докладніше, рекомендуємо вивчити матеріяли боротьби Української Партії Соціалістів-Револьюціонерів (боротьбистів), Української Партії Соціал-Демократів (незалежників), а потім Української Комуністичної Партії (УКП) з ЦК КП(б)У та ЦК ВКП(б) і спроби УКП апелювати до III. Комуністичного Інтернаціоналу.

⁴⁾ О. Ган: «Трагедія Миколи Хвильового». Видавництво «Прометей».

⁵⁾ Яловий, між іншим, був членом Центрального Комітету КП(б)У.

⁶⁾ Див. «Соціологічний еквівалент» Хвильового.

⁷⁾ Я подаю тут і нижче прізвища лише десятої, ба навіть сотої частини тих вчених, які знищені більшовиками, або померли, або виїхали на еміграцію, і лише тих, чиї прізвища збереглися в моїй пам'яті.

⁸⁾ Нехай читач для орієнтації підрахує лише ту незначну кількість прізвищ творців української культури, яку я подав вище, помножить цю кількість мінімум на 100, то він вже побачить, що ця 10-тисячна армія дійсних творців дійсних культурних цінностей аж ніяк не може бути, навіть кількістю (вже не кажу про якість), порівняна з купкою сполітованих та скомунізованих прихильників Хвильового.

ПОМІЧЕНІ ДРУКАРСЬКІ ПОМИЛКИ

Стор.	рядок	зг./зн.	надруковзно	має бути
9	17	згори	господсвует	господствуєт
11	18	знизу	га	та
18	19	згори	біографії	біографії, його творів
18	18	знизу	Ярового	Ялового
19	18	знизу	мобиле»,	мобиле,
22	2	знизу	загірних	загірніх
24	19	згори	батьковбивць:	батьковбивць,
25	9	згори	в «романтику»	«романтику»
40	12 та 13	знизу	обидва рядки неправильні. Мають бути замінені такими двома рядками: ський, В. Козловська, М. Міллер, В. Шугаєвський, Квітка, Лобода та інші.	
45	1	знизу	поколіннк	покоління
53	9	згори	люде	люди
56	8	знизу	це роблять	не роблять
57	2	згори	критикував	критикував її
57	3	"	комуністичних	комуністичних
57	6	"	Москви	Москва
61	17	"	Хрестом	хрестом